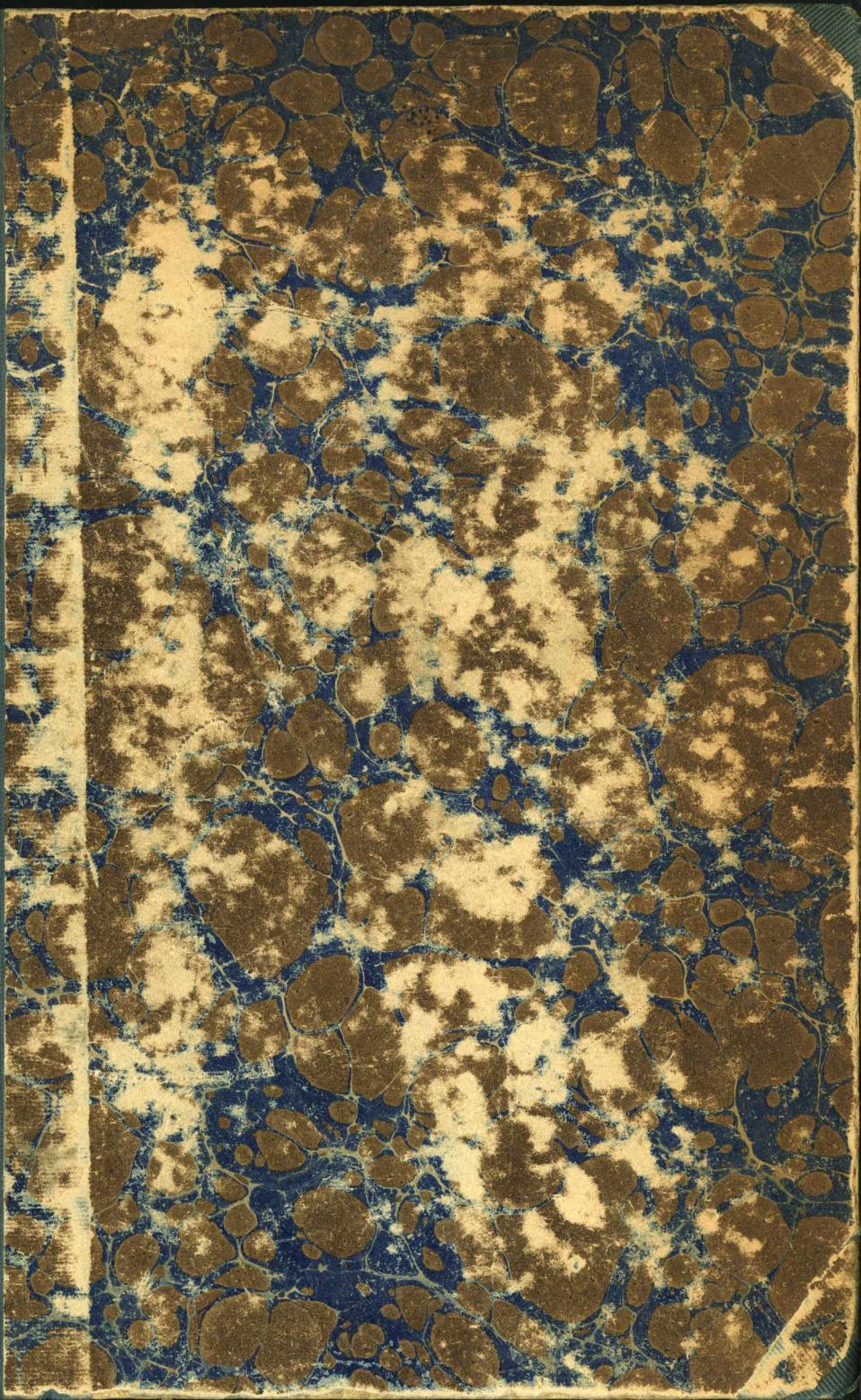

Politikai
röpiratok.

93.

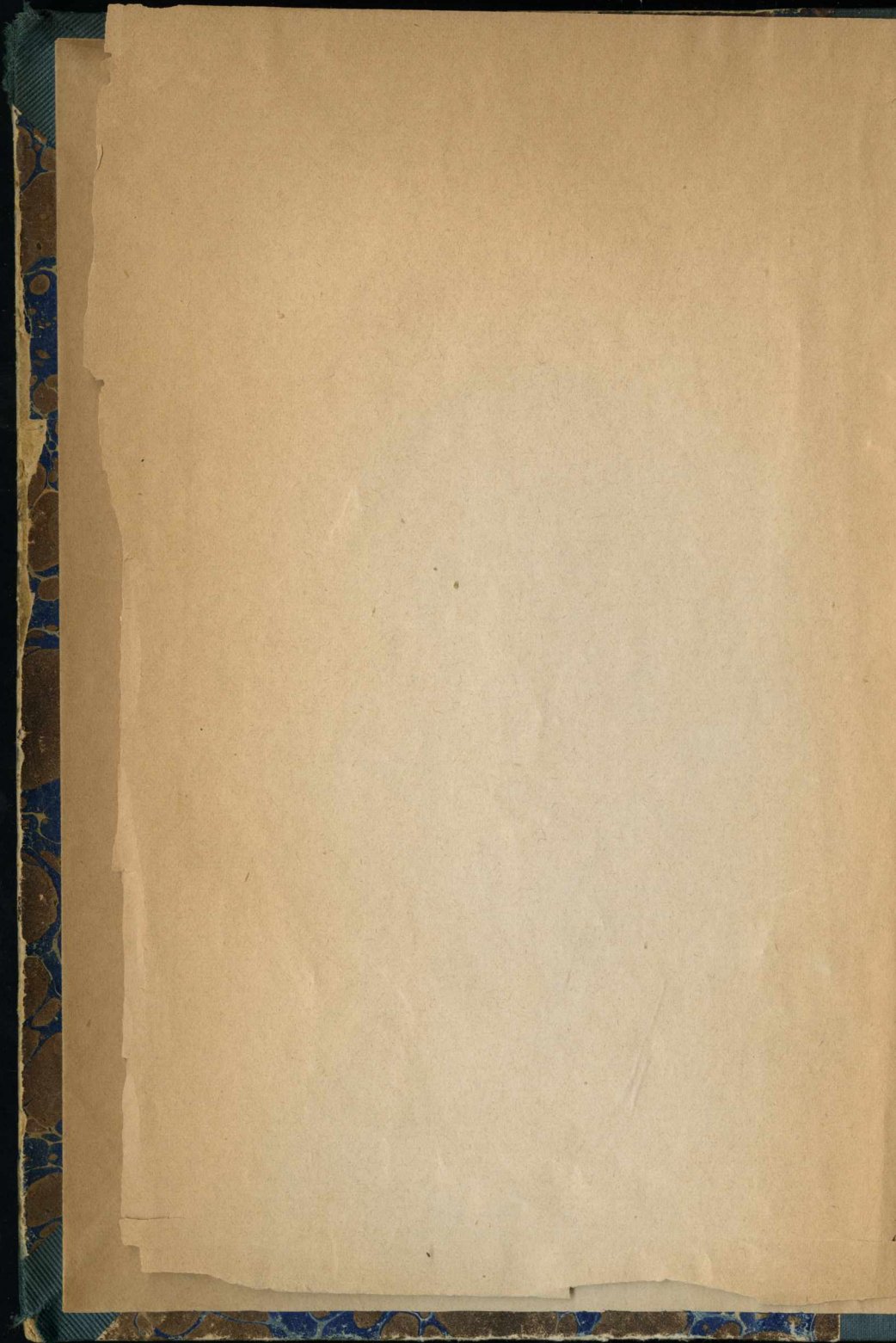
1976

1999-07-07

- 1.) 001 0006 580550
- 2.) 001 0006 580567
- 3.) —
- 4.) 001 0006 580574
- 5.) 001 0006 580581
- 6.) 001 0006 580598
- 7.) 001 0006 580604
- 8.) 001 0006 580628
- 9.) 001 0006 580635
- 10.) 001 0006 580642
- 11.) 001 0006 580659
- 12.) 001 0006 580666

712-722

1. Örökvalóság. Tizedes Ignác. 1847.
2. Pötlek az 1847/8. évi országgyűlési körlevélkezelés, Miniat. rendelet eszküztetés
felállítására iránt. 1848.
3. Vagyon körlevélkezelés. Oltványi Pál. 1857.
4. Közélet az állam közt. 1861.
5. Kubinyi Rudolf János- és Kishont- megyei főispánjának hivatali elfoglaltság
dok. bevétele. 1865
6. Már a keskeny nyagott volna! Mr. Bányffy János. 1867.
7. Közéleti tájékoztató levelei. 1848-49.
8. Die Reform der Einkommen- etc. Steuer in den Ländern der ung. Krone. Von La
zeics. 1869.
9. Közigazgatási és közegetési állapotok tekintettel Pestre. Weiss B. 1869.
10. Néhány szó az ügyvédek tartásáról. Mayer László. 1872.
11. A budapesti Dunarégi szabályozásának kérdéseiről. Szokolay Zoltán Kornél
12. Líves megfigyelés a gymnasiumok és reáliskolák szervezéséről. 1880.

93
712

ÖRÖKVÁLTSA G.

IRTA

ZSOLDOS IGNÁCZ.

1.

P E S T E N. 93.

NYOMATOTT TRATTNER-KÁROLYF BETŪVEL

URI-UTCZA 453.

1847.

DE BALLAGI GÉZA.

F E N S É G E S

I S T V Á N

AUSZTRIAI CSÁSZÁRI, MAGYAR ÉS CSEH KIRÁLYI ÖRÖKÖS
HERCZEG, AUSZTRIAI FŐHERCZEG, ARANYGYAPJAS, SZ.
ISTVÁN AP. MAGYAR KIRÁLY 'S AZ AUSZTRIAI LEOPOLD
REND' NAGYKERESZTESE,

MAGYARORSZÁG' NÁDORÁNAK,

KIR. HELYTARTÓJÁNAK 'S FŐKAPITÁNYÁNAK, JÁSZOK' ÉS KUNOK'
GRÓFJA 'S BIRÁJÁNAK, CS. K. ALTÁBORNAGY ÉS EZERED TULAJ-
DONOSNAK, PEST PILIS ÉS ZSOLT T. E. VÁRMEGYÉK' ÖRÖKÖS
ÉS VALÓSÁGOS FŐISPÁNJÁNAK, A' MAGYAR KIRÁLYI HELYTARTÓ
TANÁCS ÉS HÉTSZEMÉLYES TÁBLA' ELNÖKÉNEK

'SA'T. 'SA'T.

MÉLYSÉGES TISZTELETTEL

'S LEGALÁZATOSABB HÓDOLATTAL

AJÁNLVÁ.

1871

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO

E L Ő S Z Ő.

Azon méltányló fogadtatás, mellyel a kor' kérdései fejtegetése, még azok részéről is, kik egy vagy más véleményben nem osztoznak, honunkban jelenleg találkozni szokott, és még több jóakaratuak' öszlönzése, arra bírtak, hogy: miket a magyar academia' f. e. majus 17-kén tartott ülésében, mint ama hely kívánta, csak elméletileg, és egyedül status-economiai tekintetben adék elő az örökváltságot illetőleg, házánkra alkalmazólag átdolgozva, 's belátásom szerint némileg módosítva is, a nagy közönség elé bocsássam. — Hogy e' dolgozat sem nem eléggé szabatos, sem a' *nonum prematur in annum* ráspolyának nyoma rajta nincs: de még nem is elég rövid, mert tehetségem' korlátoltságán kívül mindezekre időm 's nyugalmaim nem volt elég: könnyen megengedem: sőt öntudatom, engedékeny bocsánat-kérés mellett, velem előre bevallatia. De azt tartom énis e' kicsinyben, mit egyik jeles írónk kétség kívül nagyobb eszméire nézve,

mondott, hogy több haszon lehet abból, ha az eszmék minél előbbi közre bocsátás után érleltenek, mint ha az írmód (stylus) simítatik. Az írói nagyravágyás, illyesben kétszeres vétek, Hadd álljanak hát jelen rópiratka' következő néhány lapjain e' tárgy iránti töredék gondolatim olly egyszerűn mint szerzőjök. Végül az ausztriai és porosz urbéri váltság-szabályokat, némi tájékoztatásul, munkámhoz mellékelém; ez utóbbit különösen a' czélból is, hogy kitessek, miszerint a' földdeli örökváltság nem chimæra, sőt az ott — most már megnyugtatólag — valósággal sikerbe is vetelett. —

„Fáradjon a' szántóvető ember még jobban, mint most fárad, de nyugta és jutalma is szebb legyen. Most a' magyar paraszt szemekre sokszor vetett restségnek oka, ha annak legbelsőbb velejére ereszkedünk, többnyire nem egyéb — ámbár mindenféle álarczát vesz magára — mint a' bizonytalanság's gyarapodhatásául kétségbeesés (101. l.).

Young, ki a' józanabb mezei gazdaság' apostola, azt mondja: „a' mezei gazdaság' megrontására a' dézmánál sikeresebbet kitalálni nem lehetett. Mennél jobban iparkodik a' jobbágy, annál jobban büntetetik; mert mennél többet természet, annál többet kell adnia 's a' t. Hogy megjed most sok, ohajtásomnak tán valahárai teljesedése 's dézmája elmaradása miatt! pedig kár; me-t épen az, ki at'ól elesne, más kuttfökbül anynyt meritene, hogy az időt, mellyben neki dézmáltak, soha vissza nem kívánná. Tekintsük Britannia legnagyobb részét, nézzük Galliát, Meklenburgot, 's a' t., vizsgáljuk, millyen volt dézma előtt 's millyen most a' mezők' állapotja? (104 l.)

Ha egy pár évet veszünk össze, akkor jobb, ha minden mozdulatlan áll meg; ha egy fertály, vagy fél századra tekintünk, akkor változás kell. A' kérdés csak az: mi kívánatosb, rövid, vagy hosszú időre való ész 's abból származó pillanati, vagy tartós jólét? 's a' szerint kiki felelhet magának.“ (87. l.)

Hitel. Irta Gr. Széchenyi István.

Mik az örökváltság' idves, sőt halaszthatlan volta felől egyebek közt gróf Dessewffy Emil' „Alföldi Levelei“ben, különösen a' 97. 98. 114. 115. 130. és 131. lapokon foglaltatvák; továbbá mind azokat, miket tudós hazánk-fia Hetényi János koszorúzott pályamunkájában* ez érdemben felhozott; mind azokat, mik e' kérdés' fejtegetésére nézve a' Pesti Hírlap' 569. 603. 658. 670. 681. 730. 736. 737. 772. 787. 788. 791. 794. 795. 814. 843. 848. 865. 936. 952. 's több számaiban megírvák; és még Tetétleninek ugyan a' Pesti Hírlapban közzétett tervét; mint szintén Záborszky Alajos' külön munkában ** elő-

* Robot és Dézma erkölcsi és anyagi mező- és status-gazdasági tekintetben. Irta Hetényi János, 1845.

** Az urbéri telkek örök megváltásának terve és hasznai. Pozsonyban 1843.

adott magán nézeteit, nem kívántam, megannyi részletekben ismét felhozni. Hiszen nem is teljes monographiáját kívánom ezennel az örökváltságnak adni; hanem csak ez érdembeni igénytelen saját nézeteim' szándékom előterjeszteni. Ugyanis ott fogom én fel a' kérdést, hogy ha már akár egyes adózó, akár község' nagyobb része azon meggyőződésre jut, mit benne kifejtteni, 's erre őt minél előbb rásegíteni a' statusnak elmulaszthatlan kötelessége, hogy az örökváltság' idves voltáról többé nem kételkedik, de ennek létesítésében őtet 's földes urát a' látszó lehetetlenség gátolja; van-e ennek elérhetésére mégis mód, 's mi volna az nálunk magyaroknál? Én az általam ajánlandó módot olyannak, mellynél jobb ne lehessen, nem tartom ugyan; mindazáltal, míg ellenkező nem bizonyítatik, azt vélvén, hogy az örökváltság nálunk így eszközölhető — e' meggyőződés oka jelen közvétételnek is. Azonban lehet, hogy ajánlatom, talán részben, hibás felfogáson épült: tehát módosítandó. Vagy tán a' felvett kiszámítás ellen — melly pedig nem is enyém, hanem hivatalos adatokon nyugszik — lehet észrevétel. Ugyde ez is csak példaul hozatott fel, 's csak az elv és ennek kivihetősége a' főkérdés; a' számokon meg lehet alkudni. Lehet, hogy tervem egészen hibás: tehát félrevetendő. Igen, minden lehet ez: csak önelégültségből (suffisance) 's balszándékból eredő nem. Tegyük az előkészületeket e' nagy munkához; 's hogy ezt tehessük gondolkozzunk e' fölötte fontos tárgyról minél többen. Hányassék, vettessék az meg, minél több oldalról; és végtére győzzön a' mi jobb. Ez tiszta szívbeli ohajtásom nekem; 's mint meg vagyok győződve, minden jobb keblüknek. Mihez csak egy kívánat járulhat még: vajha ez

minél előbb megtörténjék! Minden esetre meggondolást, illő előkészületet, 's némi érlelést kíván e' fontos- 's hazánk' jövőjére — hogy ne mondjam jelenére oly nagy befolyással lehető-tárgy. És minél nagyobb e' fontosság — mit tőle senki józan belátásu el nem tagadhat — annál inkább szükséges az ez érdembeni megfontolás. Ámde — Horáczzal szólva — a' patak' lefolyását csak kába várja; valamint éretlen gyümölcsöt csak gyermek szakaszt le. Az okos időt 's helyet kikeres a' folyamon átmehetésre; 's hogy azt szárazon tehesse, ha kell, és lehet, hidat is épít. A' gondos kertész nemcsak magára hagyja növénye' tenyészését, összetett karokkal várván mindent az időtől; de sőt minden czélirányos mód által elősegíti ültetvénye' minél előbb 's minél tökéletesb gyümölcsözését, szintugy, mint oktalan izgatással nem gerjeszti — ha satnyán is, de korán tetszőleg gyümölcsözésre, 's ezzel a' biztos kora kihalásra.

'S im ez érdembeni nézeteim száraz-röviden következők.

Mindig eleven emlékezetemben van, a' legközelebb volt országgyűlés alatt, egy tisztelt követtársamnak S. P-nak az nap' estéjén, midőn a' főrendek a' közteher-viselés' elvét elfogadák, sőt illetőleg föllátták, egy társas körbeni azon mondása, hogy „már most minden becsületes embernek feladata, az országot a' reformokon minél előbb keresztülsegíteni.“ Sem a' ki ezt mondá, sem a' kör, mellyben mondatott, a' tulzókhöz nem tartozván; keresztül korbácsolásról szó sem volt. Az említett szent elv' törvénybe igtatása elmaradt; mit részemről — mások bölcsebb belátását tisztelvén — csak sajnálni

tudok, mert (ha rajtam állott volna, mihez csak legkisebb részben sem járulhattam) azt nem egy millióval, de tíz garassal is törvénybe ígattam volna. Igenis szívből fájlalom ennek elmaradását; 's arról épen nem tehetek, ha hogy olly országban, hol törvénnyel ellenkező gyakorlat, inantiquatio, 's más effélék olly nagy szerepet játszanak, én azon örök igazságot, nemcsak az 1723: 90. t. cikkben antiquitáskép, hanem megújítva, 's ifjui erőteljben szerettem volna az 1844-diki diaeta' dicsőségére, ennek czikkei közt olvashatni, 's utána azonnal életbe léptetve szemlélhetni. E' mellett nem titkolom én el azon különbséget magam előtt is, melly a' más' létező terhének elvállalása, és azon másnak az én leendő terhem' egyrészbéli hordozására kényszerítése közt kétségtelenül létezik; 's kimondom, hogy ez utolsót olly közteherviselésnek, millyet minden mivelt nemzetek tartanak annak, nevezni igen, de hinni egyáltalán nem lehet. Ámde mi történt egyszerre az ég alatt? Hisz a' teremtés' története is több napokról szól. Ki hinné, hogy a' porosz curiák már is angol parlament, vagy francia kamarák? de annak kétségtelen magkövei: 's az ez érdembéli királyi rendelet' elfogadásában, és ennek alapján ernyedetlen folytonos javításban áll — felfogásom szerint — a' poroszok' eszélye. Ha nálunk a' közteherviselési elv már a' mult diaetán törvénybe megy, és az összeírások azóta megtörténnek, kijavítanak, a' felelőség nemcsak felelőről, de alulról kezdve is életbe lép 's a' t. 's a' t. mennyivel volnánk most már előre? 'S ne mondja senki, hogy a' magyar nemesség majd a' csekély áldozathozásban magának tetszve, a' „dolce farniente“ kénégenyi álmában szendergett volna még tovább, mint így. Ez el-

lenvetés aligha bizonyít többet, mint hogy az egyszer kilőtt golyó meg is állhat; hogy a' hegyről lefelé menő folyam még a' lejtőn meg fog állni. Itt a' kezdés, már menés maga. Ha valahol itt igaz a' „volentem ducunt, nolentem trahunt fata“; 's a' ki a-t mondott, alkalmasint b-t is kell mondania.

Nem vonom én kétségbe, hogy az ohajtott közteherviselés' törvénybe igtatása' elmaradtának a' mult diaetán egynél sokkal több oka volt. Nem tagadom, hogy sok, igen sok fekszik ama nézetekben, mellyek azt olly móddal mint más részről kívántatott, a' rendek' tábláján is akadályozák. De azért hadd fájlalja a' hazafi a' sikernek bármi okokból — mellyek bár hát ne léteztek volna — elmaradását. Annyi szomorítólag igaz, hogy ez elv' törvénybe igtatása elmaradt; de azért nem szünt meg örök igazság lenni. Sőt már a' két táblán lett kimondatás is kezdet; és a' kezdet csak úgy az, ha folytatatik.

Mellyek legyenek ama reformok, mellyeken ha át-esni nem akarunk, át kell mennünk? annak vitatása nem feladata e' kis munkának. Ezek registrálva vannak ugy is nemcsak minden pártnál, de tán minden embernél; és természetesen mindenki a' magáét tartja legezészerűbbnek. Én ezekre csak azt mondom, unum faciendum, alterum non omittendum. De legyen szabad ezen okvetetlen szükséges, 's minél előbb, annál jobb, teendőink közé az urbéri tartozások' örök megváltását teljes positivsággal sorozni.

Urbéri tartozások' megváltásáról szólván, próbáljuk e' szavakat egy kissé értelmezni. Ezt teendő megjegyzem, hogy:

a) az urbéri váltság' körébe, az egészen más törvényes természetű egyházi tizedet is bele érteni: váltságos eszmezavar volna. Erről tehát jelen munkában tüzetesen szó nem leend. Szabadjon mindazáltal — csak mellékesen — tenni azon észrevételt, e' helyen is, hogy az egyházi tized' viselését kimondhatlan könnyítné — mind a' mellett, hogy az egyházi rend tovább is ugyanazon mennyiségű jövedelmet kapná belőle, — már csak az is, ha a' tizedkötelesek magok közvetlen fizetnék az illető főpapi személyeknek a' dézmaért; vagy is a' földesurak' ugy nevezett „praearendálása“ megszűnván, a' haszonbéri szerződések az adózókra egyenesen átruháztatnának. Minek minél előbbi létesítését az illetők' figyelmébe ajánlani elég legyen.

b.) Urbéri tartozások alatt a' földes uraságot törvényszerűn illető minden járandóságot (uri bért), tehát nemcsak a' munkát, vagyis ugy nevezett urdolgát (robotot) de a' természetményt — közönségesen mondva kilenczedet is értem; 's az örökváltságot e' mindkettőre nézve együtt és egyszerre ohajtom. A' korcsmáltatási, szeszégetési, mészárszéki 's más efféle jogokkal pedig nyiltan megvallom, nem bibelődöm „ex professo“ akkor, mikor örökváltságról elmélkedem. A' két első csak rozsat szűl ugy is. 'S miért ne maradhatna mindez a' most czéltott számvetésen kívül is, tehát ugy, mint eddig vala; már csak azért is, mert ki tudja mit rendel a' törvényhozás — tán nem is olly igen sokára — irántuk; tehát mi szükség azokat megváltani? Ha pedig bele vesszük ezeket is, oka csak egy lehet, u. m. a' földnek a' közjóllétre annyira szükséges tökéletes szabadsága. Hogy hát egyszerre vége legyen, nemcsak minden

urbéri villongásnak, de még annak lehetőségének is: ám vétsenek ezek is helyenkint számba teljes méltánnyal. Azonban

c.) épen mert törvényszerű járandóság teheti csak tárgyát a' törvényes megváltásnak, e' két nemű, u. m. munkabeli és vagyoni terhen — jelesen az 183²/₆: IV—XI. és 1840. VII. VIII. t. cikkeiben meghatározott tartozásokon kívül semmi mást — tehát semmiféle ugynevezett személyi jogot — sem tartok még csak távolról is a' váltás' körébe vonhatónak. És így nemcsak némi kastélyi szolgálat 's más már mesés nevöknél fogva is botrányos némelly visszaélések, mellyekre szabály — annál inkább törvényszerűleg sehol és soha nálunk senki föl nem jogositott; hanem még az alattvalóság, vagyis törvényhatóság gyakorlata sem lehet a' váltás' tárgya. Mert hogy azért, hogy e' nagy és költséges, 's végtére is — valljuk meg igazán — háladatlan tereh, a' földesur' vállait többé ne nyomja, még az alattvaló fizessen váltásbért: illy különös kíváнат valóban alig is juthatna valakinek eszébe. Idejárom, hogy:

d) csak a' földesuri járandóságot tartom az örök-váltás' tárgyának, vagy is azt, a' mit az ur kapott eddig, 's kapna ezután; nem pedig azt, mit a' jobbágy adott. Az az, a' földes urnak az urbéri járandóságból, netto' jövedelmét, 's nem az adózó' ez érdembeni „brutto“ kiadását vélem számbaveendőnek. 'S ennek oka egyszerű, az t. i. mert valamint a' földes ur sem tartozott soha is kérdezni jobbágyától, hol vette ama marhát, mellyel szántott, hol azon füstpénzt mellyel adózott? ugy most a' jobbágy eddigi egész kiadását-számvetel alapul nem vehetjük. Még azért sem pedig, mert e' szerint a' job-

bágy' egész kára, költsége, időmulasztása, zivatar, egészségrontás, szerszámkopás 's más e' féle számtalan - nem épen csekélységek is - felszámítandók volnának; mi hogy képtelenségekre vezetne könnyű átallatni. Végre

e) a' megváltás' eszméje már maga kizár minden spoliatiót; hanem a' földes urnak okvetetlen nyújtandó méltányos kárpótlást „conditio sine qua non“-ul föltételez. 'S hogy e' részben ő biztositassék is, már nemcsak méltány, de szoros igazság is kívánják. Sőt ezt kívánja még a' status-gazdasági eszély is. Hiszen ha a' földes urak, kiknek az örökváltság után gazdálkodási módszerükön is kellene változtatni, ehhez új erőt pótlékul nem nyernének, ki vallaná kárát inkább, mint maga a' hon közjölléte? Lássuk hát hogy, 's mikép lehetne ezt: mind a' földes urak' mind az adózók' javára, convulsio nélkül, bizton, rövid idő alatt, egész magyar honban, magyarosan eszközölni?

Kétséget nem szenved, hogy „Kényszerítő törvény után, készpénz fizetés általi rögtön teljes kárpótlása mellett a' földes uraságnak“ leghamarább, legkönnyebb, 's legigazságosabb lenne az örökváltság. Azonban ha az elsőt hozni sem épen könnyű: mégis bizonyosan száz — sőt ezerszerre könnyebb volna, mint az utóbbit, u. m. a' készpénz fizetést eszközölni. Sőt azt, hogy „legyen is ám készpénz a' megváltásra“; parancsolni akarni legalább is oktalanság volna. De meg hol pénz van, ott a' parancsoló törvényre szükség nincs is. Valóban higyük el, hogy ha nem tagadhatni is, hogy az indolentia nevezetes sze-

repet játszik az önkintes örökválság' olly lassú meneténél: mégis ámulásban vannak, kik azt vélik, hogy ennek legfőbb és utolsó oka nem a' pénzhiány; még pedig más-hol ugy, mint nálunk. Pedig törvény pénzt nem parancsolhat elő.

És ezt több kormányok átlátván, közvetítő — segédül kivántak lenni az örökválság' üdvös célja' elérhetésében, magokat saját erejükből meg nem váltható adózók' irányában. Mi többfélekép eshetik meg.

Először: például ha az állodalom maga is pénz' szükében van, és így azt nem adhat, hogy mégis hitelével segítse az ohajtott cél' elérését — mint magánosak is, kiknek pénzök nincs — kötelezvényeket, assignátákat, utalványokat, vagy bármi nevű status-jegyeket kölcsönözve boesát ki, mellyekkel az adózók földes uraik' iránti tartozásaikat azonnal leróhatják, így tett adósságukat lassan és időnkénti visszafizetéseikkel letörlesztendő. Nálunk is javasoltatott illyesmi igen elmésen. De tán senki nem fogja rossz neven venni, midőn némelly magyarok a' franczia assignátákra ha nem is, de a' fekete, hosszú 's t. e' f. bankókra és ezek' phasisaira igenis elevenen emlékeztvén, nem igen hajlandók az efféle — magokban véve czélszerű — papirüzletekhez. És meg is kell vallani, hogy illyesek' elkerülhetlen sorsa értékök' fel — 's leszállása; vagyis hogy úgy mondott scálát kapnak. Mi ha egyes tőzséreket szerencsésít is, a' nagy részt, sőt magát a' statust is többnyire — minél kevésbé látszhatón annál bizonyosabban — alásúlyesztí még akkor is, mikor a' külszin legvirítóbb egészségre mutat.

Másik ut- és módja az örökválság' status általi eszközöltetésének, midőn kiváltókép maga az állodalom

lép föl, ő elégíti ki a földes urat; 's jövedőre adósának a' megváltott alattvalót ő — u. m. a' status — fogadja el. Ugyanis a' tapasztalás azt bizonyítván, hogy mindott, hol az örökváltság csak magában való eszköződésre hagyatott egészen, alig vagy csak alig sem ment az sikerbe: a' status az urbéri viszonyok' aggasztó bonyodalmaiból olly annyira minden áron akart több helyen menekülni, hogy a' földes uraknak nyújtandó kárpótlást, vagyis az urbéri örökváltság' egész értékét, az állodalom kifizette, és ezt mindenre kiható közjónak tekintvén, e' terhet a' status' közjövödelmeire, legnagyobb részben azonban a' magokat megváltó adózókra kivetette.

E' móddal, 's kényszerítő törvény mellett, tagadhatlan, hogy valamint az máshol jótékonyan mutatkozott a' sikerben, ugy az urbéri örökváltság rövid időn — mondhatnánk rögtön — eszközölhető mindott, hol maga ezen mód, vagy is az eszköz, alkalmazható. Ámde ép az a' baj, hogy nálunk e' módellen sok — talán több mint máshol — nehézségek vannak. Mit ha magunk előtt eltagadnók csak magunkat ámitjuk. Ugyanis korán sem tervezésről, de kivitelről, célterésről van szó; 's lehet legesélyesebb valamelly terv, de ha — mint mondani szokták — ki nem futja, mi haszna van? Már pedig a' kivitel a' mi illeti, gondoljuk meg helyzetünket, vessünk magunkkal számot, és vegyük fontolóra, hogy:

a) nálunk azon nem száz — mint mondatott — hanem körülbelül 263 millio pengő forint, * melly az or-

* Van ugyanis honunkban — Fényes szerint — 267,869 jobbágy telek. E' mennyiséget 700 forint — közép számítási összeggel, mert 1000 de 500 is lehet nébelyt a'

szágbeli örökváltságra megkivántatnék, teljességgel nem létezik. És ezen ok, — mint az egyszeri nem harangozásnál azon 32—dik ok, hogy harang nem volt — alkalmasint maga is elegendő.

b) Ha pedig ennek hiányát státuskötelezvényekkel pótolni akarnók: az első helyen érdekettem bankári üzlet' minden veszélyeinek kitennénk e' vállalatot; és így sokan már csak e' miatt is idegenkednének tőle. 'S tán nem is ok nélkül. De még

c) Ki higye, hogy majd a' földes urak — kiké pedig a' hatalom, és kik' hozzájárulásától függ az ez érdembeni törvény is — magok magokat adó alá vetik azért, hogy saját jobbágyaik ő tőlök 's ne feledjük el ez érzést is — hatalmuk alól — magokat kiszabadítsák? Tehát mintegy eret vágatnak magokon, a' végett, hogy így kibocsátott vérük, nekik orvosi szerkép ismét beadassék. És ezt azon földes urak teendik majd, kiknek egy része még attól retteg, mikép fog majorságán urbéri erő nélkül gazdálkodhatni? És ez sok helyen nem pusztá lidérez, vagy más rémkép ám! Mindenütt haszonnal nélkülözhető az urbéri erő igenis: de ez — kivált nálunk — nem mindenütt rögtön eshetik meg. — 'S ha ez hihetetlennek látszik:

d) Ugyan ki előtt valószínű, hogy az is adóztassa magát, ki eddig nem adózott, most már csak azért, hogy másnak jobbágya, másnak fizessen; 's akkor is, mikor ő sem maga nem jobbágy, sem jobbágya nincs, tehát — mint szeretjük mondani — mi köze az örökváltsághoz? Hiszen leg-

---

váltságdíj sokszorozván 187'508,300 for. jó ki. — De van még 946,327 házas zsellér is, e' számot a' T. Földvári példa szerint 80-al sokszorozván lesz 75'706,160, mindössze hát 263'214,460 forint pengőben.

kisebb gondja is nagyobb annál! Végre — 's tán ez a legfőbb

e) Vérmes reményekkel van istentől megáldva, ki csak képzelheti is, hogy a' magyar jobbágy — vagy nyomorát kifejező törvényszerű nevének nevezve — „misera contribuens plebs”-ünk, mindig a' nagyobb részt, tehát általában értve, képes lenne, akár örökváltság' akár mi czim alatt — mert hisz a' czim maga nem teszi ki sem itt, sem máshol—annyi adót fizetni, a' mennyi meg lehetőszen — például csak $\frac{2}{3}$ (mint Badenben) vagy ha $\frac{1}{3}$ részben is megközelítné mostani urbéri tartozásainak értékét, — jól megjegyezzük — kész pénzben értve. A' „vitam et sanguinem, sed non pecuniam” több pusztá gúnynál. A' magyarnak általában — különösen pedig az adózónak — mindene több van, mint pénze. A' megyei széna, zab — szolgáltatás' megváltása, isten' áldásaként tekinthető; csak hogy ismét kérdezni lehet azt is, hogy az annál nagyobb adóbeli hátramaradások a' státus érdekében vannak-e? És ennek mégis meg kell már lenni, értéki alapja is megvetttétvén a' legközelebbi múlt diaetán; tehát terhet terébre hogy ne halmozzunk, nemcsak igazság hozza magával, hanem az eszély is javasolja.

Mikép eszközöltetett az örökváltság más több országokban? tökéletesen leírta Pulszky Ferencz a' Pesti Hírlap' 933. és 935. számaiban. Ennél én sem jobban sem rövidebben nem lévén képes a' történeteket előadni, szabadságot vevék magamnak — mintegy munkám' diszeül — annak saját szavait használni. „Franciaországban — így ír a' jeles értekező — a' régi statusépület összedőlt, 's a' jogtalan zsarolással együtt a' jogos tulajdont is romjai közé temette, 's egy pillanatnak rövid fellengése

megszüntette a' jobbágy és földes ur közti viszonyt kárpotlás nélkül. Illy eljárást helyeselhet néha a' politika, a' jogosság soha sem. Megjegyzendő egyébiránt, hogy a' robot nem volt a' francia jobbágyi állapot' jelleme, mert a' corvée nem hasonlítható a' robothoz, hanem inkább a' szlobodnyákok' szolgálatihoz, 's különböző határozatlan ingyenfogatokból, vadászati és kastélyi szolgálatokból állott, mellyhez a' tizedek és egyéb földesuri adók pénzben 's természetnyekben 's csak kivételképen ingyenmunkákban, járultak. A' statushatalom mind ennek egyszerre véget vetett. — Angol ország e' kérdésben Franciaországnak ellenkezője, itt a' feudalis kérdés a' magánjog' mezejére vitetett által. A' hastingsi csata után, az összes földbirtok' túlnyomó része, a' győzedelmes normann földesurak' kétségtelen tulajdonává vált, a' legyőzött szász pedig régi birtokát nagyobb részint csak mint haszonbért tarthatta meg, melly azonban hosszú évekre 's azon titkos föltétellel köttetett, hogy ismét meg fog ujíttatni; a' bér maga nem állapított meg munkában vagy természetnyrészben, hanem pénzben vagy határozott mennyiségű természetnyekben. Később, midőn a' juhászat 's az okszerűbb gazdálkodás behozatott, Erzsébet óta mostanig, a' földesurak sok helyt nem ujították meg többé a' haszonbéri szerződéseket, 's elűzték bérlőiket, egész falukat: (ezt tette, már a' jelen században, Sutherland hg Scótországban); az így nyert birtokot pedig felosztották körül-belől háromszáz holdnyi részekre, 's azokat vagyonosabb bérlőknek adták ki. Kisebb földek ritkák, az érintett nagyságuk pedig az okszerű gazdálkodást lehetségessé és jövedelmessé teszik a' gazdaszat' minden ágai-ban; miáltal a' bérlők magosabb fokára emelkedtek a'

mivelődésnek és befolyásnak, mint mellyen Europa' egyéb tartományaiiban a' kisebb földbirtokosok állnak. Az elüzlött kisebb bérlők pedig, kiknek sorsukat Goldschmith a' „desserted village“—ben olly szivrehatólag panaszojja, a' városokba szorútlak, 's az iparra adták magokat, ritka esetben millionairekké, nagyobb részint proletáriusokká válván; mind a' két esetben e' földbirtokra támaszkodó aristokrátiának esküttl ellenségei. Angolországnak minden fénye és nyomora, dicsősége és veszedelme a' feudális kérdés' ezen feloldásából következik. Irlandban azonban a' viszonyok szerencsétlenebbül fejlődtek ki, mert az ir jellem nem ismeri a' történeti jogoknak azon tiszteletét, melly az angolokban él; az elüzlött kis bérlő tehát, nem vonult békésen a' városba, hanem ura elleni merényekre vetemüttl 's üldöztl a' helyébe jövő új bérlőt; — ennek következtében megszűntl a' szigeten a' személynek és vagyonnak bátorsága, az ipar ki nem fejlődhetett, az angol tőkék visszavonultak a' zöld Erinből, a' mocsárok elhatalmaztlak, a' nép elaljasodott, 's a' földmivelő szigeten több a' proletárius, mint az iparos testvér szigeten, — A' szláv eredetü robot és urbéri viszonyok, egyébiránt olly kevésse illenek belé az angolok' eszmekörébe, hogy ámbár a' tetszés szerint elmozditható ir bérlő' állapota sokkal rosabb, mint például a' magyar jobbágyé, 's ámbár könnyebb volna neki a' haszonbért munkában, mint pénzben lefizetni, mégis midőnl több évek előtt azon indítvány tétetett, hogy az urbérhez hasonló robotos viszony hozassék—be Irlandba, mind O' Connell, mind az orangisták indignatioval fordultak el ezen tervtől, Nyugotindiában is, minden esetre a' mi fogalmaink szerint, nagy jótékonyosság lett volna, mind a' rabszolgákra, mind a'

gyarmatosokra nézve, az urbéri viszony' behozatala; a' rabszolgák' felszabadításánál mégis nem vétetett ez semmi tekintetbe, sőt a' tanuló évek is, mellyek átmenetül szolgáltak volna 's némileg hasonlítottak az illy viszonyhoz, mindjárt kezdetökben — mint a' szabadsággal ellenkezők és sem a' felszabaduló rabszolgát sem a' gyarmatosot ki nem elégitők — a' parlament által megszüntettek.

Amerikában alig ismerik a' feudalismus' bilincseit, ritka helyt azonban lehet nyomukra akadni; azonban Éjszakamerika' földén a' feudalismus növénye, melly nálunk olly mély gyökeret vert, 's olly szép virágot 's olly mérges gyümölcsöt hozott, soká nem tenyészhetik, ezt bizonyítja Uj-York. Ezen statusban az első gyarmatosok, különösen Van Ranssdaer, még a' hollandi kormánytól olly nagy donatióra kaptak, hogy azt magok nem művelhették, eladni pedig nem akarták. Az angol kormány, melly a' hollandira következett, Van Ranssdaer és társainak jogait elismerte, kik, a' mint a' népesség szaporodni kezdett, örök haszonbérbe adták ki nagy kiterjedésű birtokukat, de a' nem szabad föld olly annyira ellenkezik az amerikai fogalmakkal, hogy a' függetlenségi háború óta Ranssdaer örökösei soha sem merték azoktól, kik a' bért nem fizették, azt törvény és végrehajtás útján követelni 's behajtani. Végre a' mi időnkben a' jelenlegi birtokos követelni kezdte az örök bérlőktől, kiknek száma már ezrekre megy, a' folyó 's elmaradott bért; ezek azonban erőszakosan ellentáltak a' behajtásnak, 's külön politikai párttá alakultak (antirenters); Uj-York' törvényszéke pedig elismerte ugyan Ranssdaer' örököseinek jogát, kijelentette azonban, hogy a' feudális örök haszonbért az amerikai szabadság' elveivel meg nem férőnek tartja,

's határidőt szabott a' birtokosoknak, hogy a' bérlőkkel mindenesetre végezzék el az ügyet, és szüntessék meg azon állapotot, mely a' szabad föld' eszméjével ellenkezik, 's az europai földesuraság' színét viseli.

Olaszországban szinte találunk feudalis viszonyokat, győző nemzeteket, longobardokat, góthokat, normanokat, kik a' földbirtokot mind önmagoknak tulajdonítják, de azt magok művelni nem akarják; és legyőzött nemzetet, mely régi birtokát minden áron meg akarja tartani. Itt azonban nem tetszett sem azon pénzben fizetett haszonbér, mely később az angol szigeteken elfogadtattott, sem a' rabszolgaságra emlékeztető szláv rendszer, mellynél a' haszonbér munkával fizettetik; a' góth és longobard meghagyták a' földet a' régi birtokosnál, de összes természetjeinek felét megkivánták tőle, 's ezen viszony fentartotta magát a' máig napig. Minthogy azonban a' földbirtokos a' földművelőtől a' bruttójövedelem' felét veszi el mindig. természetes, hogy mind a' föld mind a' bérlő lassanlassan elszegényedik, hogy a' bérlőknek beruházásokra 's okszerűbb gazdálkodásra semmi ingere nincs, 's hogy a' szép ország' nagy részében a' földművelés, ezen rendszer' következtében, elhanyagolt állapotban teng, kivévén Lombardiát és Toscanát, hol a' birtokosok minden beruházásokhoz is hozzájárulnak 's felesaiknek okszerű gazdálkodását elősegítik, érezvén, hogy ezáltal tulajdon jövedelmeiket szaporítják.

Németországban egység soha nem létezett, sem köz- sem magánjogi tekintetben, 's így látunk itten szabad parasztokat, a' frieseket és ditmarsokat, szabadon művelve telkeiket az éjszaki tenger' partjain, 's hasonló szabadságu helvétákat az alpesek közt, hol azonban még

a' mult században földesuri és jobbágyi viszonyok léteztek, csakhogy ezek nem egyes birtokosnak szolgáltak, hanem a' berni patricius kormánynak vagy Schwitz' összes parasztságának. A' francia forradalom 's azon idő midőn *Helvetia* egységet képezett, megszüntették ezen állapotot, úgy, hogy alig élesztethettek fel ezen viszonyoknak némelly nyomai akkor, midőn a' schweiczi egység' eszméje ismét száműzetett, 's a' 22 *canton*' souverainitása újra elismertetett. A' *tiroli* parasztok' viszonyainak is alig van némi feudalis színe, a' havasok és az éjszaki tenger' mocsárai megvédték a' német parasztság' eredeti szabadságát a' lovagok' megtámadásai ellen, mert hogy a' szabadság volt a' german népeknél az eredeti állapot, ezt bizonyítja még *Svédország* is és *Norvégia*, hol a' parasztok megmaradtak ősi állapotukban szabad telkeiken, mert az ököljog 's a' belháborúk nem kényszerítették őket, hogy védelemnyerés végett a' hatalmas lovagnak oda adják szabadságukat.

Ellenben *Meklenburgban* még jelenleg is fennáll törvényesen a' jobbágyok' szolgasága, melly nálunk már rég el van törölve; az *ausztriai* tartományok' nagy részében a' viszonyok urbérik, 's alapelveikben hasonlítanak a' mi viszonyainkhoz. A' legtöbb német statusban azonban a' jobbágyok' állapota nem jellemeztetik a' robot által. A' szolgaság német jelleme az úgy nevezett *Besthaupt* (*caput optimum*), egy neme az örökösödési adónak; melly abban áll. hogy a' jobbágyi családfő halálával a' földesurat illette a' legjobb darab marha a' jobbágy' istállójából, a' családfő feleségének hátrahagyott ingóságaiából pedig a' legbecsesb ékszer vagy ruházat. A' jobbágy ezenkívül a' tizedek', pénz- és természetnyelvi

adók' 's elfogatok' minden nemeivel sarczoltatott; fizetett, ha valami földet feltört (Neubruchzehnt); fizetett, ha marhája szaporodott; fizetett, ha házasodott, (a' jus primae noctis megváltása); fizetett, ha ura teljességét elérte, ha urának fia született, ha leánya férjhez, vagy klastromba ment, ha ura igazságot szolgáltatott ki neki (Vogthaber); fizetett mindenkor és mindenért, de a' robot alig foglalt helyet a' jobbágy' terhei közt, 's ott, hol előfordult, ritkán emelkedett többre mint 18—19 napra évenként, a' szabad hajtás pedig csak a' szláv eredetű tartományokban fordult elő Németországban.

Miután a' tudományos németek ezen állapotok eredete felől és történeti igazságossága mellett és ellen sok papirost tele irtak, végre átlátták, hogy ezen állapot ellenkezik mind az egyes polgárok' mind az összes státusz' érdekeivel, 's hozzáfogtak különböző uton a' megváltáshoz.

Az örökváltság' eszméje a' mult század' közepetáján ébredt fel Németországban, 's akkor találkoztak, kik jogsértést láttak magában az eszmében; de József császár példájára több fejedelmek és Urak felkarolták az örökváltság' ügyét, mint magánjogi viszonyt; mellynek megfejtése, úgy, mint nálunk jelenleg, kizárólag a' felek' szabad egyezkedésére bízott, a' status' beleavatkozásának mellőzése mellett. A' francia forradalmat közvetlenül megelőző időszakban, sok felvilágosodott kormány előmozdította ezen egyezéseket, az egész ügy azonban hajótörést szenvedett a' földesurak' szűkkeblősége miatt, mert gyéren találkoztak olly földesurak, kik jobbágyaik' ajánlatát elfogadták volna. A' szabad egyezkedési elv csak egy fejedelemségben ért czélt. *Nassauban*, hol a' fe-

jedelem már a' mi időnkben olly annyira szivére vette a' megváltást, habár a' kényszerítő törvényt mindig ellenezte is, hogy megváltatván előbb olcsó áron a' jobbágyi terheket és szolgálatokat tulajdon és a' status' jószágain, fejedelmi kegyeit mindig az örök megváltáshoz kötötte; úgy hogy semmi földesurat kamarásnak, vagy tanácsosnak 's hivatalnoknak ki nem nevezett, kinek jobbágysai még nem voltak megváltva 's miután Nassauban a' hivatalvágy csaknem olly nagy, mint hazánkban: a' feudalis viszony minden rázkodtatás nélkül megszűnt, 's jelenleg nincs többé Nassauban sem földesur, sem jobbágy, csak nagyobb és kisebb de mind szabad birtokos.

A' francia forradalom 's a' császári háborúk megtörték ugyan a' Rajna' balpartján a' feudalis bilincseket, a' Rajnán innen azonban megakasztották az örökváltság' tovább terjedését, mert a' fejedelmek elidegenedtek ezen elődeiktől pártolt eszmétől, melly szerintök a' forradalmi bélyeggel meg van jegyezve, 's a' reactio' idejében 1815-től 1830-ig mély álomba merült az örökváltság' ügye csak nem mindenütt. A' porosz kormány azonban tanult kárán 's érezte a' jeni csata után, hogy az erejét veszítette statusnak új támaszokra van szüksége, hogy a' hadsereg és hivatalnok-sereg, mellyekre a' kormány eddigelé kizárólag támaszkodott, nem képviselik elégségesen a' nemzetet: 's a' híres „városrendszer“ kiemelte a' polgári rendet azon apathiából, mellybe azt az elmúlt századok sülyesztették, 's 1821-ben kiadatott a' rendelet, melly szerint az örökváltság az egész poroszbirodalomban, úgy Posenben, hol a' jobbágy csaknem földhöz tapadt szegény volt, mint Vestfáliában: hol a' robot' eszméjét nem ismerték többé, kevés idő alatt következetesen keresztül-

vitetett. A' törvény kötelező erejü volt 's általános; az ur-béri viszonyokból folyó földesuri jövedelmek, nem tekintettek tehát magánjogi természetűeknek, 's a' kötelező erő kiterjedt a' jobbágyra is, mert ennek sem engedtetett meg, hogy feudalis viszonyaiban maradjon. A' *megváltás egyébiránt földbirtokban történt*, a' jobbágyok' összes birtoka fölméretett a' földesur költségén, a' ki, megkapván földesuri követeléseinek, u. m. a' robot', dézma' 's egyéb adóknak fejében a' jobbágybirtoknak egy megfelelő részét, melly többre nem emelkedett, mint egy harmadra, a' paraszt megtartotta birtokának legalább is két harmadrészét, mint szabad földét, 's tovább is élvezte mind azon jogokat, mellyekkel eddigelé földesura ellenében birt, például a' faizást; mert a' porosz megváltási rendszer szabadá tette ugyan a' földet, de a' földesur birtokának szolgálásaiba bele nem avatkozott; 's ezeknek megmaradását vagy megváltását a' felek' szabad egyezkedésére bízta. A' megváltásnak ezen rendszere ellen leginkább az hozatott fel egy részről, hogy a' földesur, kinek gazdasága például Posenben vagy Sziléziában egészen robotra volt alapítva, a' birtokának művelésére szükséges erőt egyszerre elvesztette, 's kárpótlásul nem kapott pénzt, mellyel gazdaságát alakíthatta volna, hanem még több földet, holott előbbi birtokának művelésére is elégtelen volt: 's így természetesen adósság csinálásra kényszerítetett. De más részről sok jobbágy is panaszkodott, hogy csekély birtoka, melly csak épen családjának fentartására volt elégséges, a' harmadrész' elvesztése ufán, olly vidéken, hol a' pénzes munka nem kerestetett, nem tartotta többé a' családot, mert az okszerű gazdálkodás csak nem lehetlenné lett az illy kis telken. Mind a' két

ellenvetésnek volt ugyan elégséges alapja, 's mégis hangosabb volt a' panasz, hogy a' felmérés oly sok mérnök' hiánya miatt sok helyt csak felületesen történt, 's költségesen, minek kárát csaknem mindig a' földes ur vallotta. A' panaszok egyébiránt azóta mind elhangzottak, mert a' hitelintézetek módot nyújtottak a' birtokosoknak, hogy olcsó kölcsönökre tehessenek szert, a' takarékos fináncz-kormány pedig oly ügyesen és lelkiismeretesen folytatta gazdálkodását, hogy az adó nem nevedett, sőt leszálltatott, 's el nem nyerte az ipar gyümölcseit. Jelenleg már minden porosz ismeri, hogy az örökváltsági törvény a' porosz birodalom' hatalmának egyik fő alapja és támasza, 's hogy az átmeneti időszak' kellemetlenségei bőven ki vannak pótolva, a' közjólétnek azótai nevedése által, mely a' status' minden egyes polgárára jótékonyan ismét visszahat.

Németország egyéb tartományai nem követték Poroszország' példáját, már azért sem, mert a' robot náluk csekélyebb tekintetű volt, 's az örökváltság, mely 1831. *Badenben*, 1833. *Hannoverben*, 1836. *Württembergben* és *Hassában* kötelezőleg behozatott, más elvekre fektettetett, mint a' poroszoknál. 'S ezek főbb vonalaiban következők: A' jobágyoknak mind azon adózásai és szolgálatai, mellyek eredetileg a' földesurat csak annyiban illették, a' mennyiben a' statust képviselte, tehát mind az, mi a' védelem', igazságkiszolgáltatás', gyámság' 's több efféle' címek alatt fizettetett vagy szolgáltatott, egyszerűen el lőn törölve, minthogy ezen védelem 'stb. jelenleg a' status által adatik meg, 's a' közadó által már egyszer meg van fizetve. A' többi adózások, mellyek magánjogi viszonyokból következnek, 's némileg örök bért képviselnek, több

évi átmérői számítás szerint határozották meg, 's az átmérői összegnek *négy száztólis tőkéje* adatott kárpótlásul a' földesuraknak, még pedig úgy, hogy az egész öszletnek két harmadát a' felszabaduló jobbágyok, egy harmadát az összes status fizesse ki közjövödelmeiből a' kárpótlanitandóknak. Itt is elismertetett tehát, hogy a' földesur' feudalis jövödelmei nem mérethetnek meg a' magánjog' mérlegén, 's hogy csak olly tulajdont képeznek, mellynek korlátját a' status szabja meg, közjogi tekintetől vezéreltetve. — Az örökváltság' ezen módja szinte heves ellenzésre talált, kivált az ugynevezett mediatisált uraknál kik a' francia háboruk előtt olly souverainitással bírták a' rajnántuli tartományokat, millyennel a' többi német fejedelmek a' rajnánineni tartományokban uralkodtak; a' bécsi congressus' alkalmával azonban nem nyerték többé vissza felségi jogaikat, minthogy védelemre elégteleneknek tartattak; némelly felsőségi jogoknak azonban birtokában maradtak. Ezen mediatisált urak a' frankfurti Bundestag előtt, tiltakoztak azon jövödelmeiknek kárpótlás és beleegyezésök nélküli egyszerű megszüntetése ellen, mellyek nekik jobbágyaik által eddigelé olly czimek alatt szolgáltatottak ki, mellyek inkább a' statust illetik, mint a' földesurat, miután ők nemcsak egyszerű földesurak, hanem jogszerűen a' statushatalmat képviselik. A' Bundestag nem helyeselte ezen kifogásukat. — Megjegyzendő egyébiránt, hogy ezen kárpótlás nélkül eltörlött jövödelmek és szolgálatok az összes urbéri jövödelmeknek egy negyedét néhol megközelítették.

Az *ausztriai* tartományokban — hol a' jobbágy Csehországban, Morvában, Sziléziában, Halicsban, Karántániában és Styriában rendszeresen 156 napot robotolni köteles, holott consitutivuma rendszerint nem több,

mint 15—20 hold, míg felső ausztriában és Salzburgban a' robot csak 14 napot teszen, ellenben a' birtokváltozásnál laudemiumok 10 száztólira mennek; 's a' Besthaupt is fenáll. — József császár óta meg van engedve az örökváltság, de a' permissiv törvénynek nagyobb sikere csak felső Ausztriában volt, hol sok paraszt megváltotta magát; ezen megváltás azonban a' status' és clerus' jószágain és a' majoratusokéin a' kivételhez tartozik; a' többi tartományokban pedig kevés példáját lehetett látni az örökváltságnak; újabb időben a' tartományi rendek, különösen a' felvilágosodott alsó ausztriaiak, az örökváltság' elősegítését többször sürgették, különösen olly hitelintézetek' felállítása által, melyekből a' jobbágy olesó kamatokért és részletes visszafizetések mellett a' megváltási tőkét megkaphassa! *a' törvényt pedig annyiban kívánják kényszerűnek, hogy a' törvény-székek határozzák meg ott*, hol a' szabad egyezkedés nem sikerült, a' *váltságdíjt*, melyet a' földesur elfogadni köteles; a' statusnak hozzájárulását azonban a' megváltáshoz 's a' rendszabály' általánosítását még eddigelé nem követelték.

Ezek körülbelől az örökváltság viszonyai Németországban, melyeknek érintésében leginkább az elvek' világos kitüntetését tüztük ki feladásunkul; 's azért elis hagytuk a' részleteket, kivételeket és a' törvény' végrehajtásnak módját, mik tanulságosak ugyan, de a' hirlapi czikkeknél feladata a' kimerítő tárgyalás nem lehetvén, hanem csak a' figyelem' ébresztése 's az irányadás, nem követhetjük a' német törvényhozást casuisticainak tömkelegébe. — A' keleti Európát illetőleg csak azt jegyezzük meg, hogy *Görögország és Szerbia* sem nemest, sem

urat, sem jobbágyot nem ismer, csak szabad birtokost, 's hogy a' *török* despotia' legnagyobb része szinte ment a' földesuri 's jobbágyi viszonyoktól, ilyenek csak *Magyarország' régi részeiben* találhatók, török Horvátországban 's Bosniában. *Orosz* országban végre a' jobbágy valósággal földhöz tapadt szolga, kinek állapota még akkor is, ha korona-jobbágy sokkal rosszabb, mint a' legnyomorultabb priszlópi rusznyáké, minden sz. birói önkény mellett. A' czár ugyan több ukázaiban elég világosan sejteté szándékát, hogy a' jobbágyokat mind anyagi, mind szellemi jelen állapotukból kiemeli, de ezen nemes törekvés az orosz aristocratia' érdekein mind annyiszor hájtörést szenvedett.'

'S most már térjünk a' dologra.

I. Mindenek előtt kötelező törvény hozassék az iránt, hogy azon esetre, ha akár egyes adózó, akár a' község' nagyobb része magát megváltani akarja, a' földesuraság a' törvényszerű váltságért elfogadni tartozzék. — A' községbeli nagyobb rész azonban a' kisebb számot csak azon esetben kötelezhesse az örökváltságnak részéről is elfogadására, ha hogy a' váltságbér a' község' köz vagyonából elégítettik ki. Mert:

a) Kötelező törvény nélkül hogy nemesak honunkban, de a' szomszéd Ausztriában sem nagyon haladt az örökváltság, azt a' tapasztalás — e' legjobb mester — kétségtelenül bizonyítja. Igaz, hogy e' részben az 1836: VIII. t. cz. 2. §. 3. pontjának is — mely vajha a' megváltást illetőleg olly móddal ne alkottatott volna — megvolt a' maga hátráltató hatása: de lám az ezt bővítő (erre nézve igazabban változtató) 1840: VII. t. cz. 9 §-ában

már benne van a' permissiv rendelet. Ennél hát tovább kell menni egy lépéssel; ugy t. i. hogy

b) E' kényszerítés csak a' földesur' — és nem a' jobbágyság-irányában is hozandó. Mivel a' melyly alattvalók az örökváltság' jótékonyságáról meggyőződve nincsenek, és előbbre teszik ennél a' — legalább még egy ideig — természetbeni uri adózást: azokat ellenkezőre kényszeríteni nem volna igazságos, sőt szükséges sem. Volenti non fit injuria. — A' kénytelen kelleetlen „agyonboldogítás“ eszméjétől őrizkedni kell, mint nemcsak házaí, de hazát is lángba borítható tűztől. Érezze az adózó az örökváltság' jótékonyságát, 's maga ohajtsa azt. Akkor adassék az neki, különben a' műtétel veszedelmes lehetne nemcsak, de lenne is; és jót akarva a' legnagyobb rosszat eszközölnénk. Erről legyen elég ennyit: okosnak keveset. Ellenben

c) A' földesurat az elfogadásra méltán kötelezhetné a' törvény. Mert, teljes kárpótlásnyerés mellett, hogy a' köz állodalom' csendét, javát, virágzását mégis, mintegy daczból, akadályozhassa: azt csakugyan semmi igazság nemhozza magával. És hogy

d) Hitrebizottságok, egyházi javak, ősiség e' részben akadályul ne szolgáljanak, a' már érdekettem 1840: VII. t. cz. 9 §. ezirant már gondoskodott.

e) A' valószínűség arra van, hogy tehetősebb egyes adózók fogják magokat helyenkint megváltani. Ezt tehát gátolni nemcsak kegyetlenség volna, de annyiban sem volna tanácsos, mert a' példa' vonzó erejénél fogva épen ez fogja a' még — mivel ignoti nulla cupido — netán elfogultakat, fölvilágosítani, 's a' tunyábbakat is iparkodásra bírni; és az ohajtott nagy cél' elérését

— mint követ a' sokkoronkint hulló vizcseppek is kilyukgatják — idővel 's áldást tenyészítőleg elősegíteni és eszközteni.

f) Mind a'mellett hogy már törvény van arra, hogy birtokelkülönzést és tagosztályt a' községbeliek' nagyobb része is kívánhat: ezt az örökváltságra alkalmazni azért nem kívánám, minthogy

aa) Valljuk meg az igazat, annak akadályozására, hogy a' többség valamely uraságalatti községben valamit ne akarjon, ezer mód van. De meg

bb) Nem is olly bizonyos, mint kétszer kettő négy, hogy az adózók' javára alkotott ezen törvények jótékonyabbak-e rájuk, mint másokra nézve? E' mellett

cc) Mit főnebb a' földesur' kényszerítését illetőleg mondék, áll a' kisebb számra nézve is a' legelő 's más birtok' elkülönzése' irányában; azon egyszerű okból, mert az elkülönzésnél sem veszít a' kisebb szám is semmit tulajdonából, sőt még ő kap több birtokrészt. — Mi az örökváltságra nézve természetesen nem alkalmazható, és így ez az illető adózók' önkéntes beleegyezését föltételezi. Ha tehát valahol a' nagyobb szám akarja az örökváltságot, ez mindannyi egyesnek tekintetvén, ám meg fog hát az történni ott a' nagyobb számra nézve; a' kisebb számot azonban ez ne kényszerítse. „Cuncta fiant sponte, absit violentia rebus;“ Ha azonban

g) Valamely község közvagyonból akarná kiadni a' váltságbért, p. o. közlegelőből, erdőből, 's más e'féleből kihasítani, avvagy erre valamely közbirtokát, például malomát, korcsmáját 's t. ef. fordítani ohajtaná, 's ez a' birtokosok' nagyobb része' szándéka volna; már akkor a'

kisebb rész e' vetoját semmibe véve, azt a' legelő-elkülönítés' hasonlatosságából — 's a' csak most érintettem nézetek szerint — igenis a' többség szándékához képest eszközlendőnek vélem.

II. Továbbá ugyan törvény rendelkezék arról is, hogy az örökválság' bére a' megváltandó egyegy urbéri telekre nézve, ama törvény' hozatala után tüstint, helyenkint kimunkáltassék. — E' végett az 1836: XV. t. cz. 6—12 §§. hasonlatosságára, a' földesuraság' részéről két, és a' megváltandó egyes adózó, vagy község részéről is két becsbíró (arbiter) választatván; ezek válasszanak ismét egy ötödiket magokhoz. 'S ezen öt tagból álló — mintegy — békebiróság, egyesség' útján próbálja magok a' felek által meghatároztatni, azon helyben egyegy urbéri telekért fizetendő válságbért. Ha pedig a' felek meg nem egyeznének, ezen válság' dija általok, miután előbb a' küldöttség előtt meghiteltettek, szavazattöbbséggel megállapítandó legyen. — E' becsű, akár kivántatott valamely helységben az örökválság, akár nem, mindenesetre mulaszthatlanul megtörténjék; 's törvényszerű kényszerítő erejét a' becsütételtől számítandó 10 évig megtartsa. Mert:

a) Valamint magát az örökválságot — mint már érintettem — ugy azt, a' mi ennek fő sarka, t. i. a' válságdíj' meghatározását, egyszerűen a' felek' önkényére bizonni nem lehet, ha komolyan akarjuk annak minélelőbbi létrejöttét. Már pedig ezt akarni kell; 's épen azért

b.) Elő is kell az állodalomnak készíteni. Mi ugy történik meg, ha az adózó nép helyenkint értesítetik ar-

ról, mely somma volna, a' mellynek letételével földét teljesen felszabadíthatná? hogy így tudja magát azis mihez tartani. Mert most — igazat mondva — azt sem tudja sok helyt a' földesur, mit kérjen; 's az adózó még kevésbé, mivel válthatná meg magát örökre?

c) Ha tehát ezen összegre nézve a' magát-megváltó- és kibocsátó-felek megegyeznek magok közt: ez egyezvény szolgáljon közöttük törvényül. De ha meg nem egyeznének, általok szabadon választandó arbiterek által, kik t. i. bizodalmukat birják, sokkal megnyugtatóbban fog a' váltságdíj' megállapíttatni, mint a' — sokféle nehezítés alá is jöhető (vagy tán csak vehető) — küldöttség' szükségtelen, sőt helytelen gyámkodása' útján. Legyen ez vezetője az egésznek, iparkodjék észszerű előadással — mindazáltal minden izgatástól ovakodva, 's bármi elégtelenségre okot távolról sem szolgáltatva — az örökváltóság' jótékonyágáról az adózókat meggyőzni; 's adja elejökbe az utat és módot, mellyen ettől menekedhessenek. Ezek nemes feladatai. De őrizkedjék, úgy akarom, úgy legyen'nel hatalmaskodó dictator lenni. Az illyes a' mellett, hogy ma már nem is megy, csak roszt vért szülne.

d) Illy váltságdíj megye- vagy kerületenkint meghatározni nem elég; sőt a' maximum meghatározása is igazságtalan lehet. Példa az urbéri legelő' maximuma! Illyesimből elég egy században egy törvényhozási tévedés. A' mi A helységben sok, B-ben fölötté csekély lehet. Általános szabály itt képtelenség; helyenkint kell azt meghatározni. Mi megtörténné

e) Joga legyen a' kiváltandó adózó résznek e'hez 10 évig ragaszkodni úgy, hogy azon összeggel a' földesuraság megelégedni, 's annak fölvétele után a' ki-

váltandó urbéri birtokot örökre kiváltottnak tekinteni tar-
tozzék; 's ha ezt föl nem venné, annak birói kezekhez
lèendő letétele után, az illető adózó, vagy község azon-
nal írásbeli engedelmet 's biztosítást kapjon, természet-
beni urbéri tartozásai alól törvényszerűen lett fölmenteté-
sére nézve — ugy, mint a' költözni kívánó, de jogtalanul
visszatartóztatott jobbágyra nézve a' törvény * rendelke-
zik, — az alispántól.

Mint már érintém, a' váltságdíj magok a' felek ál-
tal, egyesség' utján, 's ha ez nem sikerülne, a' választott
bírák által helyenkint meghatározandó. Egész mennyisé-
ge tehát ezektől függ. Azonban annak némi felvilágosi-
tására, mikép szokta a' nm. m. k. Helytartótanács eddig-
elé a' váltságdíjt venni, 's mikép szabályozák azt a' leg-
felsőbb rendelmények? hadd álljon itt az ez érdembeni
következő hivatalos kimutatás szóról szóra:

„Az urbéri adózások és kötelességek pénzbeli con-
tractualis kiváltása következő:

I. Egész házhelyes jobbágyra nézve :

a) füstpénz.....	1 ft
b) 52 szokott, és hosszú fuvar helyett 2 robot 20 krjával.....	18 „
c) dézma, kendert, vagy fonást is ide értvén.....	4 „
d) fahordás helyett 1 robot 20 kr....	— „ 20 kr.

Összesen... 23 ft 20 kr.

* 1836: IV. 3. §.

II. A házasszellérekre nézve:

a) füstpénz.....	1 ft
b) 18 gyalog robot 10 krjával.....	3 „
c) favágás helyett 1 robot 10 kr.....	— „ 10 kr.

Összesen... 4 ft 10 kr.

III. Házatlan zsellérekre nézve:

12 gyalog robot 10 krjával.....	2 ft
más semmi.	

Az örökös kiváltásnál mindezek a' közellevő piacok' 10 évbeli ára, és a' megyékben divatozó munkások' bére szerint szoktak fölvetetni, és alku szerint elhatároztatni. Minek felszámítása nemcsak majdan minden megyére nézve, de csaknem minden falú részéről a' termés' minősége és a' piacok' távollétének különbözőése miatt különböző.“

III. Mihelyt egyegy telek után járandó urbéri tartozás' értéke helyenkint már pénzre van vonva, 's tudatik, hogy például X. helységben Y. földes úr' egyegy telek utáni járandósága évenkint 20—30 (vagy akármenyi) forintra becsültethetik: iparkodjék a' már említettem küldöttség — 's ez legnemesebb feladata — jó módjával mindent, de mindent elkövetni, hogy azon somának száztól ötös kamatkép számítandó tőkéje, az illető egyes adózó, vagy község által, a' legközelebb következő Gergely pápa' napjáig letétessék. Melly összeggel hogy a' földes ur megelégedni 's azt fölvenni, törvény által köteleztessék, — teljes kárpótlás mellett hát az örökváltságot részéről ne akadályozhassa: már főnebb érintettem. 'S ha ez megtörtént, a' netalán hátramaradt robotok is ugyanakkorig pénzre számittatván, az örök-

váltság' nagy munkája befejezve, consumálva van. Ó fölségének legfelsőbb megtekintési joga, a' törvény' értelmében, fenmaradván; ésigy az illy eljárások legfelsőbb helybenhagyás végett, habár végrehajtás után is, mindenesetre fölterjesztendők lévén.

Mindezen közönséges eszméket — nehogy tisztelt olvasóim' sérteni láttassam — indokolni szükségtelennek tartom; 's csak annyit vélek e' helyen érintendőnek, hogy:

a) A' kamatlábot száztól ötével azért vélném számítandónak, mert ha a' hitelbank létre jő — mit máris szabadjon pusztá reménynél többnek tartani — azon esetre, mondom, én nem hiszem, hogy a' kamat nálunk hat száztóli maradjon. Sőt azt vélem, hogy ha más országokban 4, de 2 percentes kamat is van: nálunk is alkalmasint a' középszám négyben fog megállapodni, természetesen idővel. A' négy és hat közt tehát, közép-számításkép, az ötöt vélném fölveendőnek, azért is, mert más országokban sem vététt a' megváltandó összeg' hat percentje; 's azért is, mert az örökváltság már csak nevénel fogva sem valamely napi életü (ephemer), — sőt épen örök időre számítandó szerződvény lèend. De ha ez nem volna igazságos: ám vétéssék hát hatával a' kamat föl. Hisz itt nem egypár nyomorú forintról, de elvről van csak most szó.

b) Sz. Gergely pápa' napját a' költözni kívánó jobbágnak az 1836: IV t. cz. 2 §-ában kiszabott időhatár' hasonlatosságára, 's hogy azzal összehangzásban legyen, azért vélném megállapítandónak. Ónkint értetvén, hogy a' bejelentés erre nézt is, ugyan azon §. hoz képest, és September' elsője előtt lenne tèendő.

c) A' legfelsőbb helybenhagyást — tisztelet becsület a' megyei eljárásoknak, melyeket ismerék — de épen azért, 's mint megyei ember — nem annyira szükségesnek, mint az adózó nép' tekintetéből elkerülhetlennek tartom. Illyeseket jobb nem feszegetni; a' példák gyűlöletesek lehetnének. De meg az 1840: VII. t. cz. 9 §. is így rendelkezik.

Ha az örökválság' létesítéséhez több már nem kívántatnék, tudom, kedves hazánkban előbb létre jön ez, mint sok más — tömérdek formaságok — 's tulásig vitt központosítás — által, a' mennyiben boldogítottnak látszó, épen annyira akadályozott — országokban. Ámde e'hez a' minden dolgok' veleje, pénz, pénz és ismét pénz kell. 'S honnan ezt nem annyira venni, mint teremteni honunkban — ismételve mondom — honunkban? Itt a' bökkenő; hic labor, hoc opus est!

Am utasítsátok urak! a' magát megváltani legjobb szándékkal ohajtó, de pénzben szükölködő egyes szegény adózót, vagy községet oda, hogy a' megváltási összegről adjon urának adóslevelet; vagy kérje föl e' sommát kölcsön-mástól, jelesen a' nálunk is már akkor kétségkívül létezendő hitelbanktól; avvagy adj el marhája'-sőt tán urbéri birtokának is- egy részét: és így szerezzé meg a' pénzt. 'S ha ezt nem teheti az egész országbeli minden adózó egyszerre meg: váltsa meg azokat a' status, fizesse az ki a' földes urat, és rója le évenként fizetendő adókép ezen tartozását az adózó azontúl már az állodalom' irányában. Én mindezekhez csak jó szerencsét kívánok, 's

tiszta szivemből ohajtom, hogy az érdekettem módok' bármellyike szerint ám létesüljön az örökváltság. De részemről ama nézetekben nem osztozván, azon módok' egyikét sem javaslom. Okaim pedig következők:

a) Én a' fennálló intézményeknek nem csupán változtatását, de javítását ohajtom. Azt szeretném hát, hogy az urbéri viszonyok is az adózókat az életben, tetteleg, és nem csupán elméletben, 's csak a' papiroson boldogító törvények által szabályoztassanak. És hogy ezt kivánnom, egygyel több okot találok például az 1840: VIII. t. cz 2 §-ában, melly a' jobbágyok' leánygyermekének a' fiúkkal egyenlő örökösödési jogot ad. Hol van ennél — elméletileg véve — igazságosabb törvény a' világon? És mi van — gyakorlatilag 's a' tapasztalást tekintve — szomorítóbb, mint ennek — nemzetiségünkbe is folyvást harapódzó — következményeit nézni szegény honunkban? Hisz az előtt ingyen vevén át ama fiú a' telket, kit a' földes uraság — megengedem sokszor tisztségi helytelen pártolás mellett, de tessék viszont megengedni, hogy többnyire mégis, mint legalkalmasabbat — arra kiválasztott; mégis alig hatolt ki tartozásaiból, ha kivált egy kis adóbeli hátralevőség, vagy más teher is szállt reá vele által. Most pedig adósságra veszi azt át a' szegény gyermekek azon legszegényebbike, ki csakhogy az apai tűzhelyen idegen kezek rakták kanócz ne füstölögjön, kész a' theoria szentelte, de praxis átkozta — licitation megtartani a' telekkel együtt az ősi kunyhónak roskadt maradványait. 'S hogy a' már kezdetben fülíg adós azután ebből ki nem tisztul, hanem előbbutóbb mégis dobra kerül a' jószág: a' ki nem hiszi, nézzen széljel. Itt a' tettek hangosabban beszélnek, mint bármilly szép szavak. Igaz, hogy a' leány

is oly gyermeke szülőinek, mint a' fiú: igazság hát, hogy ő is örökösödjék. Oh igen; csakhogy eddig a' leány örökösült azon férje után, kire a' maga apja után szállt rá urbéri telke, 's így az őt látszólag terhelő kizáratás boldogító lett rá nézve férjében. Most pedig kap egy részt, 's elveszti férje egész tehermentességét. Valóban ha az urbéri telkeseknek is részök lett volna a' törvényhozásban: alig hiszem, hogy e' törvény születendett. E' kényszerített boldogítás nem üdvárasztó az életben, melly efféle esetekben nem kineveti, de megsiratja a' logicát. Sőt inkább — hallom az ellen vetést — van minden eladó telkre vevő akármennyi! Van, az igaz; de a' kinek a' birtok' illy örökös mobilisatioja tetszik, ki nem látja csak a' királyi városokban is — mivelhogy az örökké változó birtokos a' hazafiságra nézve sem oly állandón érzi magát kötelezettnek honához — mik következményei a' birtokosok örök változásának? ki nem féltékeny arra is, hogy a' tősgyökeres magyar apának urbéri telkébe idegen nép ne fészkeljen — mi ugyis gyöngye nemzetiségünket bizonyosan nem erősíti, — pedig illyesek hogy történnek csak a' vak nem látja; kinek mindegy, szántsa bár a' Rákost magyar, ha sirva is, vagy más nemzetbeli, csak dúdoljon: a'hoz nekem nincsen szavam. Mert lelken' lelkében érzem, hogy ha tán fél század mulva e' hon virítani fog, mint paradicsom, 's béke és szorgalom dússá varázsolandják annak jelenleg szegény homokbuczkáit; és fog folyni benne tej és méz bőséggel; és keresztül fogják ezt a' vasutak' áldást hozó pókhálói szőnifonni; vagy tán akkor már a' földi utak helyett léghajók léendvén, annyi lesz a' gyár az egész mívelt világon, tehát e' honban is, ésigy annyi magas kürtök nyulnak fel az égbe, hogy onnan felülről tekintve — mint tán Saphir

mondá valahol — a' földgömb valami nagyszerű tövises sülnék fog látszani (ez élceze, mint mondám, nem enyém): de a' magyarok' istene e' nép által többé e' honban imádatatni nem fogna, mert e' nemzet nem magyar lészen; ha van — mit hiszek én is — a' siron túl is öntudat, ha addig rég el nem hamvadtam volna, búmban szállnék le koporsómba! És úgy hiszem, nekem, mint magyarnak, meg fog bocsátni a' cosmopolitismus, ha nyíltan megvallom, hogy én mindenek fölött magyar hazát ohajtok ezen téren, mellyen kívül — mint kedvelt költőnk énekli — „a' nagy világon úgy sincs számunkra hely.“ Azonban engedelem, a' forróbb magyar vérnek ezen kitérésért; 's az örökváltságra visszamenve,

b.) Azon örökváltságot földes ur és alattvalók közti minden surlódások' megszüntetőjének, 's nem a' mostani vizályok' másokali örökös fölváltásának ohajtom. Vagyis nem akarom, hogy csak névben különbözzék a' jövendőbeni vizálgodás az előbbenitől. Már pedig adós és hitelező, 's olly kénytelen kelletlen hitelező között, millyenné a' földes ur ez által válnék: a' legbékeesebb viszonyt alig — vagy csak aligsem — reménylhetni. Idejéről hogy,

c.) Valamint a' jobbágyságra, úgy a' földes urra nézve is megnyugtatónak kívánnám. Ki tartaná pedig annak, ha ez, az eddig urdolgára tetteleg kiállott munkások és voltakép beszekerezett gabona helyett — igen jól stílisált adós levelet kapna ugyan, de ennek kamatja' beszédésére, 's ez bizonyosan elmaradván, a' tőkének be- és kiperlésére, tán még nagyobb tisztséget tartani köteles lenne, mint eddig; 's e' papirosboldogságot hiszszük-e, hogy földes uraink ohajtják? Azonban tegyükfel, hogy a' földes ur, nébelyt ezzel megelégszik. Jól van, te-

hát egyesség' útjára ment így a' dolog, 's hol ember rendelkezik, ott a' törvény ne rendelkezék. Ellenben hamidőn általános törvényről van szó, megvallom, hogy:

d.) A' jobbágyok' előre eladósítását nemcsak nem ohajtom, hanem közveszedelemnek tartanám. Ugyan az istenért, hát nem elég-e a' nemességnek eladósulta 's ezzel aljasulta? Hát még az adózókat is dobra üttethetőkké akarjuk erővel boldogítani? Minden adósságnak fizetés a' vége, 's a' ki ezt nem teszi, vagyona vétetik el. Ez igazságos és helyesen van. Legyen kiki *rabszolgája* — mint úgy tartom, dr. Wildner igen jól mondja — szavának, mellynek neve' aláírása előtt *ura* volt. 'S mihelyt bírónak kell szólni a' dologhoz: ott kérelhetetlen igazságszeretetnek kell uralkodni, melly nemzeti különbségre bűn nélkül nem tekinthet. De egészen más, ha az állodalom a' maga szabályai által viszi ez örvénybe a' népet. Ez önmegsemmisítés volna. Nem állítom teljességgel, hogy már is sok történt ezt illetőleg; azt azonban mondom, hogy ettől minél jobban ovakodni kell. — Mi pedig különösen a' hitelbankbóli kölcsönkérést illeti, erre nézve így vélekedem:

e.) Ki volna, ki a' hitelbanknak nemcsak általános jótékonyosságát tagadhatná, sőt annak minden rendezett állodalomban mulaszthatlan szükségét át ne látná? Én legalább, ki annak rendeltetését nemcsak ismerem, de az ez érdembeni törvényjavaslatot minden eresedéseiben törvényhozói figyelemmel valék szerencsés kísérni a' legközelebbi mult országgyűlésen, 's ki azóta viselt hivatalomnál fogva annak hiánya' káros következményeit naponkint elég szomorítólag tapasztalni kénytelen vagyok, azok közé, kiknek a' hitelbankról fogalmuk sincs, 's ép

azért ellenségei, tán a' szerénység' megsértése nélkül, 's bátran mondbatom, hogy egyáltalán nem tartozom. — Vajha szerencsés lehettem volna ezen törvényjavaslatot már a' legközelebb hozott törvényczikkek közt szentesítve is olvashatni; azóta sok nem történt volna, mi, fájdalom! orvosolhatlanul megesett. Azonban vélekedjék ez érdemben is kiki, mint tetszik, saját jó belátása szerint. Annyi mindenesetre igaz, hogy valamint eddigelé majd minden törvény az adóst legyezte nálunk, úgy újabb törvényeink csaknem egyedül a' hitelezőknek kedveznek. Méltányos hát, hogy a' másik részre is kellő figyelem legyen, és- így adjon hitelbankot nekünk is a' jó ég; 's máskép leszünk, nincs kétség benne.

Ezen általános hasznos, sőt elkerülhetetlen szükségesség mellett e' nagyszerű intézetnek, van mégis, mi engem az adózókra nézve nem egészen tud megnyugtanni, azokon kívül, miket már — a' mobilisatio' veszélyeit illetőleg — főnebb előadtam. 'S ez a' nemfizetendés miatt előreláthatólag okvetetlen bekövetkezendő elárvereztetése igen sok urbéri telkeknek, 's azoknak istentudja kik' kezére kerülése. Világosabban szólok. Attól tartok, hogy, mivel a' pénzt fölvenni könnyű, de nem csak azt, de törlesztési összeggel egybekötött — tehát nagyobb kamatját is fizetni nehéz, azoknak pedig, kik kereseti módban néhelyt egészen szűkölködnek, és még igen sokáig — legalább a' törlesztési évekig bizonyosan fognak — szűkölködni — pontosan fizetni majdnem lehetetlen: mi természetesb következmény hát, mint hogy a' bank a' nem fizetőt azonnal exequáltassa. Ismétlem, a' szó' leg-szorosabb értelmében fogja exequáltatni; 's e' közönségesen ismert kifejezés reményem elég arra, hogy tudja

mit értek e' szón *executio* mindenki, habár nem erdélyi is, hol a' szolgabirákat, mint az adó-, 's m. e. f. fizetés' behajtóit, — *dulóknak* nevezik. Ezen onomatopojemnon értelmezés reményilem elég jellemző. És ne mondja senki, hogy Péter' helyébe majd Pál jövend; 's mi kár ebből az egészre? Szerintem az egy nemzettestű Angol, vagy Franciaországban (mert hiszen mi a' meghódított 's bekebelesített kis Elasz?) ez semmit nem tenne, de *nálunk* — mert csak rólunk van szó — igenis, nagy következménye lehet. Én ugyanis mint ember az egész emberiséget a' testvéri szeretet' legforróbb ölelésével karolom át. Szeretem minden embertársamat, legyen az orosz vagy hottentotta, spanyol vagy samoyed. És így nyíltan kijelentem, hogy embertársát azért gyűlölni, mert más nemzetbeli, nemcsak oktalanság — mivel, hátha velünk parányiakkal úgy tennének szeretnénk-e? de mert positive rossz az én előttem, ki az embert azért utálja másban, mert más nemzetnek tagja, 's az lenni büszkeségének tartja, mint tán Schiller mondatja Don Carlosával 'én spanyol vagyok, ki több nálamnál? Tegyen minden nemzetbeli így, ez csak maga' rendén van; 's épen azért, én a' honunkban letelepedett idegen ajkuakat sem akarnám kibojgatni megszokott fészkeikből. Mentsen isten. De viszont a' magyar törzsöt sem akarnám annyira mobilisálni, hogy utóbb földönfutóvá legyen saját honában. Pedig ázsiai indolentiánkat ismerve, melly jól vagy rosszul, de tagadhatatlanul meg van vérünkben, 's mit — kik a' magyart ismerik és szeretik — a' számításból ki nem feledhetnek — kétségkívül e' faj esnék legelső áldozatul. Hisz miveltsz osztályainkból is sokan nem tudnak a' pontos fizetéshez előbb szokni, mint mikor már nincs miből lenni

pontosoknak. És így mint magyar szólván, nem tehetek róla, de szivemben a' cosmopolitismusnak csak annyi helye van, mennyit enged annak hazám' szerelme; melyet pedig nemzetemben szeretek, 's nemcsak Kárpátjában 's Hortobágyában, pusztán úgy a' mint vannak. Azonban ne menjünk ennyire is. Bennem elég aggodalmat szül attóli félelmem, hogy magokat megváltandó adózóink sorban elvesztik urbéri telkeik' egy *nagy* részét, mihelyt a' banknak nem fizetnek. 'S ez nem álmkép. A' pesti házbirtokosoknak a' bécsi bankból, mint tudjuk oly kevés percentre adott kölcsön utáni számtalan esetek, ez aggodalmat szomorítólag igazolják. Hátha még a' bank vagy más hitelintézetek, mint jelenleg a' takarékpénztárak igen jól és okosan: pénzzadás előtt átadatják magoknak a' hypothekát, és ők adják azután haszonbérbe a' tulajdonosnak? Erre nem gondolni gondatlanság volna. E' következményt megvallom én nem akarnám; mert kész volnék szivem' vérét ontani azon nemes rendeltetésű osztálybeliekért, kik a' hazának terheit oly bő mértékben hordozzák személyi úgy, mint vagyoni tekintetben.

De hogy félre ne értessem, világosan ismétlem, mit már fölebb is mondék, hogy minden helyre és minden egyedre alkalmazható szabály alig lévén képzelhető; hitem szerint egy helyen egy, más helyen 's más egyedre nézve más móddal fog az örökváltság eszközölthetni. Ha hát valamelly adózó, vagy valamelly község bizik magában, és e' módját választja az urbéri bonyodalmakból kibontakozásnak: ám legyen e' mód is megkísérve, 's még előbb, mint entervemre kerülne a' sor. Én a' jó isten' áldását erre is tiszta szivemből kívánom.

f.) Hogy az örökváltságnak nálunk is status-költségen lebendő eszközéséhez semmi reményem nincs, sőt nem kételkedem honunkra nézve azt egyenesen a' politikai lehetetlenségek közé sorozni: már fölebb nyilvánítám. Elég legyen itt hát azon már mondottaimra utalni.

g.) Azt, hogy másnak p. o. adózó társának, adja el örökben vagy zálogban a' váltság-összegért urbéri birtokát, egész azon helybeli minimumig az, ki megváltani akarja magát, de erre pénze nincs: nem tartom lehetetlennek, és veszélyt sem látok benne. Ám kísértessék hát meg néhelyt ez is, mint alább magam is teszek szót e' módról is. De tüzetesen azért nem javaslom ezt, mert az urbéri birtokot én, a' mennyire csak lehet, oly részletekben szeretném megtartani, mint rendezéskor kiadatvák. Nemcsak azért pedig, hogy a' birtoktáblák hasztalanul össze ne zavartassanak, de azért is, mert azt kellett volna eldaraboltatni, az adózók' java' tekintetéből nem ohajtom. Vajba hazánk' nagy fia által a' nemességre nézve — már jó ideje — javasolt minimum is törvény' erejére emeltetnék; ismét egy okkal kevesebb volna a' nemzetiségért aggódni. Pedig soha ne feledjük uraim! hogy ez fő kincsünk; 's épen azért tartsuk emlékezetben, hogy: a' mi másbol a' szabadság' gyermeke, nálunk annak gyilkosa lehet.

Mind ezekből látni fogja a' figyelmes olvasó, hogy én mások' ez érdembeli nézeteit nem ócsárlom, csak irántoki észrevételeim 's aggodalmim' sorolom elő. Megengedem, hogy az én nézeteim épen a' leghiányosabbak. Nem vonom kétségbe, hogy a' már érdekettem —

és még más — utakon és módokon is: létesíthető az örökváltság, sőt talán csak azokon jól és czélirányosan. Nem azért hát, mintha másegyebütt már jó sikerrel is mutatkozott terveket jóknak nem tartani botor volnék, vagy tán épen, mert saját nézeteim' csalhatatlanságának andalító mámora megbocsáthatlan hiúságra vezérelt volna; de mert honunkban — igenis honunkban — e pénzszegény hazában a' status általi megváltást kivihetetlennek tartom, az erő-fölötti kölcsönzéstől pedig föltötte féltem szeretett hazámfiait; mondom épen csak ott, és azon esetre, ha más jobb mód már nem találkoznék, az ohajtott czél' elérésére, igénytelen véleményem oda megy ki, hogy:

IV. Valamint a' megyei küldöttségek' befolyásával, de a' felek által szabadon választott becsbírák, minden egyes helyen, egyegy telektől urbéri járandóságot pénzre számítva — mikép főlebb már érintettem, — meghatározhatnák: épen úgy határoznák el ugyanezek helyenkint azt is — természetesen azon esetre, ha azon becslési tőke-somma a' magát megváltó fél részéről' le nem tétetik, és még ha a' felek aziránt magok közt meg nem egyeznének — határozzák meg — mondom — hogy a' váltságdíj' tőkéjének ugyan egyegy urbéri telekből mennyi földrész, p. o. négy, hat, (vagy akár mennyi) hold felel meg? 'S e' földrésznek természetiben, a' földes uraság' kezeibe *sálogkép* léendő át- és kibocsátására, az adózónépet rábirni törekedjenek. A' földes ur pedig tartozzék ezen — általa *szabadon használható* — birtokrészt, melly a' mennyire csak lehet egy *tagban* — köztelekből kiadatás' esetében, pedig épen csak így és nem

másképp — kihasítandó: urbéri járandósága' örökváltásául — elfogadni. Mindazáltal ezen földbirtok általi örökváltás' mellőzhetetlen föltétele 's „conditio sine qua non“ — ja az legyen, hogy ezen zálog a' haszonvételi rendes *javítások'* teljes becsárának *megtérítése* mellett ugyan, de minden *elévülés' kizárásával*, az illető község vagy egyes adózó, avvagy ennek utódai által, a' zálogsummának olly *részletekben*, minő ama helyben az urbéri illetőség' minimuma — p. o. $\frac{1}{8}$ vagy $\frac{1}{4}$ — mindig sz. Gergely pápa' napján letörleszhető, *egész zálogsomma' teljes lefizetése után kiadni* okvetetlen *tartozsék*; 's ha ezt nem tenné, erre — ugyan törvény által meghatározandó legrövidebb uton, a' veti haszon' megtérítése mellett is — kényszerítettessék. — És *e' zálogeszméből áll* csak *véleményem' ujdonsága*, ha úgy tetszik különzsége. Jó, célirányos, kivihető 's hasznos volna-e ez az egészre nézve? olly kérdés, mellynek megfejtését tisztelettel terjesztem mások' bölcsőbb belátása elé. Az okok, mellyek engem e' nézetre vezérlettek, 's melyeken meggyőződéselem alapszik, következők:

1) Azon fizetési közeg (medium) — mellyel minden tartozási viszonyokat legtökéletesebben kiegyenlíthetni — a' *pénz* — mint szomorún tapasztaljuk, 's én is már olly sokszor ismétlem — nálunk — legkivált adózóinknál — *hiányosván*: ezen magában legtermészetesebb uton alig érhetjük el az ohajtott czélt. Pedig ennek minél előbbi elérését én legalább szívemből ohajtom; noha nyíltan megvallom, hogy szerintem nem az urbéri járandóság nyomja leginkább — vagy épen egyedül — szegény adózóinkat, de sok más is, 's köztük a' *rendelenség*. Ha hát pénzzel — vagy az általam is — csak hogy némi aggodalommal — előrebocsátott hitelbank-

bóli kölesön által, avvagy más bármi mód által valahol — az örökváltság eszközölhető: alkalmaztassék mindenütt azon mód, melly a' helybeli körülményekhez képest legodaillóbb. 'S ha így, és ekkor nincs szükség csekély tervemre: jól van, hálát mondok én is istenemnek. — De ha nincs mód pénzt teremteni, akkor pénzben szegény, de földben még is csak kissé dúsabb helyeink' hacsak néhányán is, próbáljuk megkísérteni a' természetiben való urbéri birtokrész-kiadást. Hogy ez nem minden bajt orvosló csalhatlan szer, (panacea), eszembe sem jut tagadni; valamint, úgy hiszem, más meg azt nem fogja követelni, hogy az általa legjobbnak képzelt ut egyedül vezető ösvény az üdvre. Ha saját törvényünk a' legelő-elkülönzést, sehol sem tartá lehetetlennek; ha az örökváltság Poroszországban urbéri földbirtok' átengedésével eszközöltethetett: legyen szabad nekem is hinni, hogy nálunk e' móddal az örökváltság általános — vagy hogy állításom fölötte nagy elbizakodásnak ne tessék — úgy mondom *legtöbb helyen* — *eszközölhető*. De ha csak egy két helynek örökváltságára nyujtanának is alkalmat és módot e' szerény sorok: boldognak érezném magát írójok. Azért, hogy valamely eszme nem mindenütt alkalmazható, — 's mi van ilyen a' földön? — tán még is nem egészen elvetendő. Rostáljuk meg, a' legszemetesebbnek látszó garmadát is, ha igazán akarunk gazdálkodni — az üres kláhát a' szél ugyis elfújván — a' fenmaradó néhány tiszta magot használjuk egy szebb jövővel biztató aratás' vető magvául. Ez a' magános — ez a' status-oeconomia' feladata! És miértne lehetne nálunk is *átalános szabályul állítani fel, a' földdel való váltságot*, 's a' *többi módjait* az örökváltságnak,

azon esetre ha az általános szabály valahol alkalmazhat-
lannak mutatkoznék — mint Poroszországban* — *kivé-
telkép* engedni meg?

2) Azt, hogy hányad része adassék így zálogban
az illető urbéri teleknek? a' legközelebb mult tiz évek' ter-
mése' közép árának fölvétele mellett, vagy — a' mit legigaz-
ságosabbnak tartok, csakhogy ismét nem mindenütt al-
kalmazható, — a' szerint vélném kimunkálándónak, hogy
helyben egy egy hold földért mi haszonbért adnak éven-
kint? Például, ha a' váltásdíj' tőkéje valahol 500 frtra
rug, ésigy ennek $\frac{5}{100}$ kamatja 25, egy hold földért pe-
dig ott helyben 3 forint évi haszonbér szokott fizettetni:
világos, hogy 8 $\frac{1}{3}$ hold föld volna zálogba bocsátandó.**
És itt ne mondja senki, hogy a' jobbágy ezt kiadni majd
sokálná; mert

a) az ő *beleegyezése* egyik föltétele ezen egész el-
járásnak. És

b) ha sokálná, sem lehetne róla tenni; mert a' föl-
des ur' *teljes kárpótlása* is viszont másik feltétel. Azt hát
szemelől téveszteti igazságtalanságra vezető tévedés len-
ne. De

c) ha csakugyan sokálja ennyi pénzért annyi földét
oda adni a' jobbágy; *ám vegye hát ő ki* így, ugyanezt
a' földes urtól *haszonbérben*. Melly esetben az örökvált-
ság' nagy czélja szinte elértvén: a' földes urnak azon-
túl benne már csak haszonbérlejjével és nem perlő,

* Dönniges I. B. II. Heft 184. ..

** Gr. Széchenyi Stadiuma' 31-dik lapján fekvő, általa javasolt
IV-dik törvényben ezt olvassuk: „— a' nemtelen magát
minden további *adótól* az által szabadítja örökre fel, hogy
földének *tiszckeltődik* részét közadó alá veti.“ A' közadó'
és urbéri tartozások' összeget sok helytt alkalmasint egyenlő.

vagy mint gr. Széchenyi mondatja némellyekkel, kártyázó' — ellenfelével (Hitel 105. l.) lévén dolga, e' két viszony egymástól, valamint különbözik, az egymással bánás is föltötte könnyítették. 'S erre

nemcsak a' magát megváltó adózót, hanem általában minden más *adószót*, még pedig a' helybelieknek adandó *elsőbbség* mellett, a' földes uraság előtt, ugyan törvény által feljogosítandónak — épen magának a' földes urnak békéje', egy szóval saját java' tekintetéből — vélemény. És úgy hiszem, hogy e' javitmány (amandement) a' terv' éléből sokat lesimitna, 's a' gyakorlatbavételt föltötte nagyon könnyítené. Ám tessék erről bárkinek bővebben elmélkedni; ez kérelmem.

3) Ezen így a' földes urnak biztosításkép mindenestre átadandó birtokrészt, nem örökben megtarthatónak, sőt meghatározandó részletekben bármikor is kiváltható zálognak kívánám tekintetni, azért, mert:

aa) én a' jobbágyságot erőben gyengíteni semmi-kép nem ohajtom. Már pedig beszéljünk a' mit tetszik: állam' erejét nép, nép' erejét vagyonság teszi. 'S itt a' 'minimum' ideája akaratlan is megint eszembe jut.

bb) Minda'mellett, hogy Poroszországban úgy történt (eleinte ott is nyugtalanítólag, mi csak később időkben, de most már csakugyan lecsillapult), nálunk én az urbéri birtok' örökelvételt, mivelhogy némelly értetlen vagy meggondolatlan adózó, utóbb tán megbánván tettét is, csak azt nézné, hogy nincs kezén, mit eddig birt, 's nem azt, hogy azt ő vagy apja önkint adta ki kezéből — általános conflagratiót okozható próbatételnek tartanám. 'S erről annyit mondani legyen elég, hogy: ez olly lépés volna előttem, hogy később volnék az örök-

váltságnak ohajtásáról örök időkre lemondani, mint ezt tervezni. Melly nagy mondás alatt, csak azon keveset akarom értetni: hogy az urbéri birtok' egy részének örökváltsági czim alatt a' jobbágyok' kezéről örökre léendő elvételét, semmiféle esetre nem kívánom. Azonban a' zálogbani átadást 's vevést igenis czélirányosnak vélném, mivelhogy:

cc) A' jobbágyságnak fenhagyatván azon remény, hogy most átadott földét, tán valami örökséghez vagy más szerencséhez jutás- avvagy csak egy jó termés-utánis, maga vagy szerencsésen házasodó — vagy mesterség után gyarapodott — fia, avvagy leánya, egyszóval kissé megáldottabb utódja, bármikor visszaveheti; elképzelve, mennyiben fogja ez, mind az örökváltság' létesítéséhez járulását könnyíteni, mind őt annakutána is megnyugtítani. A' politicában „soha“ nincs: az igaz. De ha a' törvény ezt mondja „soha“ vagyis örökre elveszettnek mond ki valamit, és az események' hatalma netalán még is ellenkezőt kényszerít ki, hogy az legszomorítóbb, 's hogy ezt minden okosnak ki kell kerülni: az is igaz. A' sir is azok előtt legborzasztóbb, kik azt örökre megsemmisítő üregnek tekintik; midőn a' szent hit' ábitával áthatottak, csak egy hidnak tartjuk azt, egy nem tudni minő? de csakugyan más élethez. De az örök életről merengésből az örökváltságra visszatérve:

dd) Véleményem szerint az igy biztosítási alapúl kitűzött földrész a' földes urnak minden esetre átadandó volna. Ugyanis ezáltal

egy részről nyerne — de csak igazság szerint — a' földes ur. Mert kimutattatván, sőt tetteleg birtokába adatván, eddigi törvényszerű urbéri járandósága' teljes

pótlékát felütő ingatlan vagyon biztosításkép: mentve van attól, hogy netaláni nem fizetés' esetében, annak még utána járnia kelljen, 's gyakran — mint mondan szoktuk — bottal ütni nyomát adósának. És ez nagy nyereség.

Más részt pedig az adózó tetteleg eleget tétven ez által egész váltásdíjaért: a' kölcsönvevés' esetében rá — ma vagy holnap — ha nem fizet okvetetlen bekövetkező executio' örökös gyötrelmeitől egészen mentté lenne. *És im itt van tisztelt olvasóm! a' kölcsönfelvétel 's a' zálogadás közti különbség.* Amott, t. i. a' bárkinél is bekövetkezhető nemfizetés' esetében, mire elég egy jégeső vagy roszt termés, marhadög, betegség 's más száz e' féle, mindig 's mindenki ellen executiónak kell következni, midőn pedig az embertől többet is elvesznek, mint a' mivel tartozik. Ennél soha senki ellen az nem történik; hanem ha van pénze, fizet részletenkint akár urának, akár takarékpénztárba, akár más hová teszi, 's ha kész az összeg visszakapja sajátját. Ha nincs pénze, a' kiváltás tovább nyulik, de nem mulik-el. 'S ez, mire figyelemért esedezem. —

4) Valamint a' zálogbirtoknak teljes szabadságát nemcsak a' zálogbavevők' biztosítása, de maga az országgazdászati is megkívánja: úgy az illy zálog-birtokosra nézve, legyen az földes ur, vagy más idegen, azt, hogy imigy kezére jött földének teljes és tökéletes szabadságban tetszés szerinti hasznát véhesse: ismét törvény által meghatározandónak tartom. Igenis, mivelhese hát a' földes ur az illy földet majorságilag maga, mire a' kimetszésnél minden lehető figyelem fordítandó; vagy adhassa azt, ha maga a' megváltott ugyan a'

megállapított haszonbérben, avvagy más elég értékű helybeli adózó, a' főnebb érintett arendalis elsőbségnél fogva, ki nem vennék, ugy a' hogy — 's annak a' kinek — tetszik. E' mellett minden törvényszerű javításai p. o. trágyázás, vizárok-metszetés 's m. e. f. teljes mértékben megtérítendő; — ellenben az építkezési jog — épen nehogy ez által ama birtok' visszaválthatlanná tétessék, egyenesen megtiltandó — volnának.

5) A' kiváltás' idejére nézve az elévülésnek helyt nem adnék; sőt bizonyos évek' előre kikötését, mellyeknek eltelte után hát ama zálog többé visszaváltható nem lenne, sem a' zálogbavevő' sem az adó' biztonságára okvetetlen, 's már most előre megkivántatónak nem hiszem. Hanem a' zálogsummát — az alább is érintendő időben és részletenkint is — lehetőnek, a' zálogbirtokot pedig — melly itt is 'urához kiált vissza' (res clamat ad dominum) mihelyt a' rajta fekvő összeg a' javítás' becsárával együtt egészen letétetett, azonnal kibocsátandónak gondolom. Mert:

α) Ingatlan zálognál — mint illyennél — törvényeink szerint sincs az elévülésnek helye; 's mert én nemcsak mintegy csalétekül akarom használni a' zálogeszmét, hogy ez által a' jobbágyok mintegy belecsalattassanak az örökváltságba; hanem azt, hogy birtokjuk épen maradjon kezeikben, tiszta szívből 's egész őszinteséggel is ohajtom. Továbbá

β) Elévülési időnek, sőt még annak is, mellynek eltelte előtt ki ne váltathassék az illy birtok, meghatározása' szükségét a' vevőre nézve sem látom teljesen elkerülhetlennek. Szerintem ugyanis azon ellenvetés, hogy: ez a' nélkül bizton nem miveli földét,

inkább teoriából van kikapva, mint életből merítve. Dehogy nem mivelni; sőt annál inkább javítja. Számtalan illyes zálogesetek fordultak meg előttem is, mint járásos szolgabíró előtt. Megesnék, ha a' zálogévek' eltelte után már nem is merné mivelni földét a' zálogbirtokos; ugy bizony honunk' nagy része mindig miveletlen heverne. E' theoriai nehézséget, az élet, a' gyakorlat gyönyörűn eloszlatja, épen csak azon egyszerű szokással, hogy a' zálogbirtokos' javítása, — mi leginkább trágyázásból áll, mint tudjuk, még most nálunk — három évre felosztatik, 's ha a' zálogbirtokos még nem vette hasznát javításának 1-ső évben az egész, — másodikban fele, — harmadikban $\frac{1}{3}$ részét kapja a' befektetett javítás' becsárának. A' negyedikben pedig semmit nem tartozik e' czim alatt fizetni a' tulajdonos.

Igy lehet és kell más féle javítást p. o. kiszáritási költséget is — mert csak illyesről lehet itt szó — megbecsülő időre felosztani. Ebben valóban kevesebb nehézség van, mint első tekintettel látszik. — De ha mások — tán alaposabb nézeteik szerint — még is szükségesnek tartanak valamely bizonyos időnek, p. o. hat évnek, előre meghatározását, mellynek elforgása előtt a' visszaváltás' bizonytalansága ellen a' birtokos törvény által biztosítatnék: ez, az elvet legkevesebbé sem sérténé, 's még ezis könnyebb volna a' zálogbaadóra nézve, mint a' soha ki nem válthatás' örök bújja. A' mi pedig a' visszaváltás' idejének a' zálogba-adóra nézve léendő meghatározását illeti; erről, — kivált elejénte — szót sem kívánok tenni, mint nézetem szerint különbenis szükségtelenről. De mi gátolja, hogy ha több évek múlva a' törvényhozás egy záros időhatár' szükségét látand-

ná, azt az urbéri ugy — mint a' nemesi — zálogok' visszaváltására nézve ne rendelje?

γ) A' részes fizetés' idejét mind a' földes urra, mind az alattvalóra nézve némi bizonyosságba helyezendő, a' költözni kívánó jobbágyoknak törvényünkben a' magok jelentésére kiszabott, 's már említettem, időt gondolnám — a' mezei munka' tekintetéből is — legbiztosabban megálapíthatónak. A' fizetési részleteket pedig — mellyeknek viszonyosság' tekintetéből épen annyival mint az adozó' tartozása számítatott — tehát fölvev példamban $\frac{5}{100}$ — kamatja mindig a' tőkéhez számítandó — azért vélném a' helybeli urbéri telkek' minimuma szerint meghatározandónak, hogy a' földes uraság' erszénye, épen tán néhány forint vagy garas elvéendésére való köteleztetés által, mintegy valami takaréknak — pénztárrá ne alakíttassék, 's kedvét, a' magában jót, részéről is eszközteni, ez által is el ne veszítse. Végre megemlítendőnek vélem, hogy: a' házatlan zsellérek örökváltság' tárgyai nem lehetnek; a' házasok pedig, ha ugyan van némi földjük 's az annyi, hogy belőle az örökváltságra jut is, de marad is magoknak: külön tekintet alá nem esnek. Ellenben ha semmi, vagy erre nézt, elég földdel nem bírnak: készpénzbeli váltságon kívül mást ezekre nézve én sem tudok. 'S a' mennyiséget kölcsönös egyezkedés, mint például Tiszaföldvártn 80 pftban (P. H. 681. sz.) vagy a' már említettem becsbirák fognák ezekre nézt is megállapítani.

Ezek a' fölvettem tárgy körüli igénytelen nézeteim, mellyektől alapossgot, célirányos voltot, helyességet,

sőt elég mély belátást is meglehet tagadni: megengedem. De a' szándék' tisztaságát, a' jóakaratot nem. Ezt istenem tudja, 's tudatja velem megnyugtató — 's a' föld semmi kincsével fölcserélni nem kívánt — önértében. —

Ám lássuk, mellyek a' már eddig is ballott

Ellenvetések?

'S ki tudja mennyi volna még tehető? és próbáljunk azokra — tehetségünk' csekély voltahoz képest, de teljes meggyőződés szerint — felelni.

1) Első — és a' mennyiben állna kétségkívül legfontosabb — ellenvetés ezen zálogeszme ellen az, hogy *kivihetetlen*. Legfontosabb mondám; mert mit használ bármi szép tervezés, 's mi egyéb az mint puszta elmefuttatás? ha kivihetetlen. Hiszen mi volna szebb, mint, hogy az örökváltság kényszerítő törvény mellett, akár magok az adózók által közvetlen, akár a' státus által, de mindenesetre, azonnal lefizetendő készpénzért eszközöltessék? De ki tehet róla, ha ez kivihetetlen? bár ne volna az! Azonban ha formulázni szabad az ellenvetést annak, ki ellen tétetett, kikért engedelemmel, így állítom azt fel: „az urbéri birtokból lèendő illy kiszakítás, nem mindenütt kivihető már csak azért is, mert sok helyütt a' *szabályozás* már megtörtént. Erre hát szolgáljon feleletül, hogy:

a) Én azon hiedelemben vagyok, 's míg ellenkezőről valaki meg nem győz, maradok is; hogy ezen kihatást — emberi bizonyossággal mondvá 's a' rendkívüli helyzetek' kizárásával, — mindenütt lehet valósítani. Legalább annyira lehet mint más tervet. Így például a' csak most említettem státusáltali megváltás is csak ugy és ott

eszközölhető mindenütt, ha és hol pénz van. Az enyém is hát csak úgy és ott, *hol föld van*. De ám legyen; ne éljünk a' különbenis némi elbizakodásra mutató „mindenütt“ szóval, 's mondjuk csak azt, hogy „sok helyen“, vagy hogy még szerényebben szóljak — nem állítok többet csak hogy: *némelly helyen* eszközölhető az örök-váltság így is. És úgy hiszem, ezt már csakugyan leghatározottabb ellenfelem sem tagadhatván: az általános ellenvetés' ereje némileg gyengült.

b) Hogy ott, hol még a' közösből hasíthatatik ki az illy váltságbirtok: könnyebb az eljárás, mint hol ilyen már nincs: ki tagadná? De ki állíthatja viszont, hogy már olyan hely nincs is e' honban, hol még közös birtok volna. Jó, hát leg alább ott alkalmaztassék, a' hol még van miből kihalásítani. De legyen szabad hinnem azt is, hogy a' már megtörtént urbéri szabályozás sem gátolhatja ezt merőben és mindenütt; mert:

aa) hány hely van, hol minden szabályozás mellett van még — az adózókat értve — közöslegelő, erdő, vagy más olly közbirtokjok, miből ezen váltságrész, bőven is kikerülne? 's bizonyosan nagyobb haszon hárámlanék a' jobbágyásra ha örökmegváltás mellett néhány holdal kevesebb közlegelőjük volna. Igen jól mondja azt a' „Hitel“ szerzője: — „látunk sokszor vagyonos embert kevés birtokkal, 's úgy szólván igen szegényt iszonyú vagyonnal, mert vajmi sok életjavakat természet — ki csekély vagyon helyes körülmények közt, 's Croesus kincse sem elegendő még szükség kielégítésére is, ha azzal bátran és tetszésünk szerint nem élhetünk.“ (42. l.). — A' miveltség 's népszaporodás apránkint úgy is gazdálkodási rendszerünk' javítását, és így — hogy egyebet ne említ-

sek — az istállóntartást is fogja nálunk is, mint máshol, létrehozni. 'S hát a' hol ezt megsem éreznék? Csak az egy H. M. Vásárhely' ezernyi holdjait vegyük. Igaz, hogy ilyen példa nem sok van; de lám hát van mégis!

bb) Nem szükség ily tulságosan bő maximumokra mennünk. Vegyük csak a' közép állapotú urbéri szabályozásokat, 's tegyük fel, hogy minden közlegelő fel van már osztva, 's a' kihalás az egyenkinti urbéri birtokból lenne tündő. Ez sem baj: mert az adózó ilyen helyen annál inkább fogja a' pénz' megszerzésén iparkodni, csak hogy tán körített (arrondirozott) gazdaságát, mellynek maga érzi, mennyivel veszi így több hasznát? — ne csorbítsa. Ha pedig e' czélből tettelegis kihalított telkéből valamely rész, annál biztosabban kivenné ő maga azt földes urától haszonbérben; 's ha ezt nem tehetné: annál inkább törekednék annak minél előbbi kiváltásán. Végre a' földes ur is annál kevésbé ragaszkodnék az ilyen földhöz, minél több helyen volna az, 's minél inkább volna az árendába adás által, (melly gazdálkodási rendszer, mellékesen mondva, Angliában — a' kis haszonbérlők' számtalan szerege' kezeiben a' földmivelés' egyik fő emeltyűje), és kevésbé majorságilag használható. És itt vagyunk ezennel egyszersmind, egy más ellenvetésnél is t. i. hogy

2) *Ha szintén létesíthető volna szabályozás után is valahol e' kihalás, az a' földes urra nézve fölötte káros lenne*, mert az ily földnek semmi hasznát sem fogna vehetni. — Előrebocsátván, hogy a' „semmi hasznát sem veheti“ kifejezés nem akar hihetőleg többet jelenteni, mint hogy kevés, vagy nem annyi hasznát venné, annak a' földes ur mint kívánná. De ugyan hát most vesz-e be annyit urbéri földéből, vagy csak az urbéreleg miveltből

is, mint önmivelte majorságából? Hisz ezeket ki tagadná? de viszont ki nem tudja, hogy ezeken túl vagyunk 1715 óta? A' csak most érdeklettek kivül pedig még ne feledjük, hogy egy pár holdat mindig drágábban kivesznek haszonbérben, és inkább találkozik rá ember, sőt többen versenyeznek érte, mint a' nagyobb birtokért. Nézzük csak a' tapasztalást; nem látjuk-e, hogy *adózóink*, már is *szomszéd határokba mennek földet bérleni?* E' *fordulatot*, melly adózóinknál csak nemrég mutatkozik, ne felejtsük ki a' számításból. Valóban nagy mértéke kívántatik a' pessimismusnak ahhoz, hogy attól előre rettegjünk, hogy illy birtokot nem fogna senki kivenni haszonbérben. Ugyan kérem ne zavarjuk össze, a' birtokaikból kiüzött' írlandi haszonbérlők' eseteit, és az adóért elköttyált értéket, melyekre vevők sokszor 'ex conducto' nem találkoznak, 's melyeket nem vesznek ki más hasonló soruak, vagy azoktól tartók, az igaz: a' mi érdeklöttük örökváltság' azon esetével, midőn ez épen az adózó' javára, és a' mit soha ne feledjünk, *saját kérelmére* és belegegyezése után 's nem máskép történnék. A' kényszerítés 's önkéntiség közt ég 's földnyi különbség lévén: e' két ellenkező okoknak egyenlő sükert tulajdonítani valóban némi eszmezavar lenne. Szerintem tehát egyáltalán nem áll, hogy a' földes ur az igy kihasítandó birtokrészeknek kellő hasznát nem vehetné. Sőt inkább kezelhetné azokat majorságilag; mert csak nem tagadhatjuk, hogy igen sok földes urnak, igen sok faluban, most sincs hét-nyolcz hold birtokánál több *egyegy helyen*; 's mégis megvan, és azért elforog a' világ. De ki adhatná hát árendában, és sokkal nagyobb a' valószínűség, hogy kivennék, mint hogy nem. Valószínűséget merek csak mondani, az igaz; 's ezen nem ütközik

meg, remélem, senki. Mert ki meri mondani, hogy a' most törvényparancsolta urdolga és kilenczedadás mindig, és minden esetre megtörténik és bejön? Hát nem marad-e el száz meg száz adózó most is a' robotról, 's ha megjelenik is, ugyan van-e köszönet az illy kényszerített munkában? Ugyan van-e ember, ki állítani merné, hogy a' földesuraság' urbéri telkének most kellő hasznát veszi? Nem hiszem. És még viz 's jég 's m. e' f. viszontagság kizáratvák-é az urbéri földekről? Hol van hát az annyira kürtölt biztos jövedelem nyomorult urbéri rendszerünk mellett? Hiszen sir a' lélek az emberben, ha elgondolja, mennyit ad ki (erogál), részint mulasztás által (negative), részint megtett munkájával (positive) az adózó urbéri tartozásaiban, és milly keveset vesz be a' földesur abból mégis? De halljuk gyöngé szavaim helyett egy — ki merné tagadni? — tekintélynek szomorítólag igaz axiomáit: 'A' robot, vagy szakmány létele — ugymond — még nagyobb figyelmet érdemel, 's azon kárt, melly belőle háramlik, épen olly bajosan tagadhatni, mint azt, hogy $2 \times 2 = 4$. — 60 ezer robot egy esztendőben szintazon munkát viszi végbe, mellyet 20 ezer napszámmal könnyen el lehet végezni. 'S ki nem tapasztalta, ki robotban is, 's béressek által, de kivált contractus szerint dolgoztatott, hogy azon munkát, mellyet egy egész helyes jobbágy rosz ekéjével, filigran szekerevel, gyöngé marhájával 52 nap, vagy ügyetlen cseléde 's gyöngé koru gyermeki által 104 nap tud végezni, maga béresével, jó szerszámmal 's erős marhával, vagy contractus szerint a' mondott idő' egy harmadrésze alatt nem vihette volna végbe! — Vegyünk azért számításunkba csak egy harmadnyi veszteséget, 's hogy annyi elvész, tán még az sem tagadná, ki a' ro-

hot feltalálója volt; vegyük továbbá számba az 52 vasárnapot, a' sok ünnepet, bucsút, vásárt, rosz időt, katonák körül jobbára elfecsérlett erőt 's a' t. 's a' t. Már ha csak a' robot által okozott harmadrész veszteséget vesszük is fel 30 millio napszámnál, melly minden esztendőben szelgáltatik hazánkban, 10 millio vész el. És ha azon erő el nem veszne, 's észszel lenne javításra fordítva, ugyan mit állitana elő csak 30 esztendő elforgása alatt is. (Hitel. 99—102 l.) — — Illyeseket tudván 's mindennap látván, hallván, tapasztalván: valóban nem kell elbizakodás a'hoz hogy állítani merjük, miszerint ha többet nem venne is, annyi hasznát bizonyosan fogja venni a' földes ur az örökváltság' dijaul jobbágyai által, tetsző szabad használatára, önkint átengedett földének, mint eddigelé a' robot és kilenczedrendszer mellett bevett. Én legalább azt hiszem.

3) Harmadik ellenvetés maga a' *zálog*-eszme ellen van. „Most akarjuk az ösiséget eltörteni, hogy a' birtok állandóbbíttassék, 's ime ismét uj fluctuatioja annak; örüljünk, ha a' nemesi zálogoktól megmenekedhetünk, mentsen isten a' zálog' ezen ujabb (?) nemétől! Királyi városban nincs zálog, 's ez jól van; így kell annak lenni egész honban. A' ki kölcsön akar adni földre, tábláztassa azt be, 's ez az egész; de uj zálogözönre kaput ne nyissunk. Ezt mondják némellyek. Azonban megpróbálom a' felelést ez ellenvetésre is.

Mit értsen kiki az ösiség' eltörlésén? azt én senki-nek elébe nem szabhatom. Szerintem azonban e' szavaknak: „az ösiség' eltörlendő“ semmi *corpusa* — de még csak értelme sincs más, mint hogy: *birtoköröklési*, *bírhatalmi*, és *átruházási* törvényeink módosíttassanak. Hiszen nincs vastag törvénykönyvünkben csak egy betű is,

melly az ösiséget, in abstracto felállította volna! hogy lehetne azt hát eltörteni? Ez csak in concreto létezik, vagy inkább lappang nemesi birtokviszonyainkban. Ezeket kell igenis szabályozni, 's az ösiség' eltörlését csak azért formulázták így mind azok, kik róla szóltak, mert mi magyarok így is, sőt *talán* csak így értjük azt meg. De talánnal mondom; mert úgy látszik, mintha némely-lyek az ösiség' eltörlésén sokkal többet, sőt egészen mást értenének, mint értendő. Ugyan kérdem, lehet-e ennek más értelmet adni, mint hogy honunkban is, mikép az egész mivel't világon, mindenki, tehát jövőre a' nemes ember is, törvényszerűen nyert birtokáról szabadon rendelkezessék? Annyit tán csak semmi esetre nein kívánhat senki, hogy az ösiség' eltörlése után a' gyermek se örökösödjék apja után, hacsak végrendelet nincs; vagy hogy birtokát senki örökben, vagy ideiglen (zálog) másnak elneadhassa? Sőt inkább. Valljon mi hát az a' hiresztelt szabad rendelkezés, ha ezután végkép ugyan szabadna eladni birtokomat, de egyideig más' használatába bocsátni, vagyis zálogba adni — mi előlegezett árendabaadásnál, in ultima analysi, nem is egyéb — ne legyen szabad? Nincs tiltva néhány évre adni haszonbérbe a' birtokot, de például 32 évre adni azt másnak használat végett, 's az árenda-sommát egyszerre előre fölvenni, 's mert ennek én nagy hasznát veszem, 's mert a' szerződés már olly arányban határozta meg köztünk az összeget, magamat a' kapott sommának visszafizetésére, 's addig kamatkép a' föld' jövedelmeinek jóltevőm' részére léendő átengedésére, kötelezni — vagyis birtokom' egy része elzálogosítására — feljogosítva többé ne legyek? És mi volna ez ismét egyéb,

mint a' mostani rendszernek más czim alatti fentartása? azon rendszernek, melly szerint ősi jószágát a' nemes igenis eladhatta, sőt elis prédálhatta, de el nem hagyhatta végrendeletében bárkinek és bármi czélra? Én legalább úgy vagyok meggyőződve, hogy a' zálogeltiltást az ősiség' eltörlése „conditio sine qua non“ul nem kívánja, sőt épen a' birtoklás' szabadságából önkint folyó következménynek tekintem az e' részbeni teljes szabadságot is. Tudom, ez eszme paradoxonnak fog tetszeni sokak előtt, kivált a' kik tán nem emlékeznek arra vissza, hogy zálogbaadás Nagy Lajos' ideje előtt is volt honunkban; sőt volt ez az ősiségről semmit nem tudó római törvény szerint is*), és van még maig is sok helyeken, hol azért van ám hirtokbeli biztonság. Azonban legyen kineknek saját hite szerint; de engedtessek meg nekem is a' magaméban lenni. Igaz, hogy az ősiség' eltörlése, sőt nem is annyira ez, mint a' birtok' biztonsága, hitel's t. e' f. a' nélkül nem is képzelhető, hogy az eddigi nemesi zálogjóságokról is a' törvény ne rendelkezék. De miért? felfogásom szerint azért, mert most senki sem tudja, mi az övé, annál inkább senki sem biztos, hogy mit Péterének tart, nem Pálé-e? Más teszi most az adósságot, más bírja a' jószágot, máséra hitelezünk, máséra tábláztatjuk be kölcsönünket, mást ér a' végrehajtás, és az ennek utána lefolyt perből az tűnik ki, hogy a' sajátképeni tulajdonos mindezek közül

*) Sőt több fajai voltak ennek, mint ma vannak; ilyenek a' „pignus generale, speciale, voluntarium, necessarium, conventionale, testamentarium, expressum, tacitum, publicum, quasi publicum; privatum, legale, praetorium.“ Anfangsgründe des römischen Privat-Rechts, von J. Kaufmann. 118. l.

egy sem, hanem egy egészen más volt; 's a' még ennekutána ismét lefolyható perben viszont azt itélik törvényszékeink, hogy de biz' azelőtt volt még egy más valószínűs tulajdonosa ama jószágnak. És így megy ez a' végtelenbe; mi hogy örökké, sőt tovább már fenn nem állhat, számtalanok, köztük az 'Ösiség'*) lelkes írója, kézzelfoghatóan kimutatták. Ezen hát segíteni kell. De sohasé vitázzunk erről. Tegyük föl egyenesen, hogy a' törvényhozás a' nemesi birtokot illetőleg olly biztonságot tart szükségesnek, hogy arra nézve jövődjére a' zálogba adás-vevést eltörli. Mind e' mellett ha a' terveztem urbéri birtok' egy részének a' földes ur' kezeire zálogbaadása köz-törvényhatósági befolyással történik**), 's ha az illyesekről megynként külön, 's felelet' terhe alatt pontosan szerkesztendő *lajstrom* vagyis *telekkönyv* vezetetik: akkor a' birtok' biztonsága hogy veszélyeztessék? át nem látom. Sőt tovább menve, engedjük meg; hogy mi tagadás benne, bizony csak jobb volna, ha illy zálogféle időengedés 's érlelés nélkül egyszerre lehetne a' parancsunkra megérett gyümölcsöt leszakasztani; 's az örökváltságot — mint Mózes a' kősziklából vizet varázsolta ki — egy pár soros törvénnyel egyszerre létrehozni. De az istenért! hisz épen az csak a' bökkenő és nem más, hogy imilly varázshotunk nincs. Még isten is időben teremté a' világot; hiában, csodát tennünk nem

*) Ösiség. Irta Gosztonyi Miklós, 1847.

**) Illyen volt a' rómaiaknál a' *pignus publicum*. mellyet törvényes bizonyosság, és quasi *publicum*, mellyet három hiteles tanu ünnepélyesített. De megvolt az, 'oppignoratio prædii rustici' különösen is; min természetesen mezei, 's nem *parassz*-telek értendő. Kaufmann, 121. l.

lehet. Ha hát ebből, a' mennyiben az illy fundusokról külön birtokkönyvek' vezetése embert 's fáradságot kíván, valami kis alkalmatlanság származnék is: valljon nem lehetne-e azon esetre is, ha a' *zálogolás* a' nemesi birtokra nézve eltiltatik, ezt az *urbéri telkek' egy részére* nézve, mellyeknek az ösiséggel közük ugy sincs, — mint academiai tagtársam Fogarassy, ez érdemben tartott beszédemre azonnal megjegyzé, — *kivételesen 's egyideig* legalább megengedni, ha ugy tetszik, eltűrni? Ugyan nagyobb tekintetet érdemel-e ezen kevés baj, mint ama' nagyszerű gondolat, hogy az örökváltság nagyrészt esz-közöltetvén: a' jobbágyok' számos, és — mert közteherhordozó — mondhatni nemes rendeltetésű osztálya is ura lèend idejének, munkájának 's egész vagyonának? Ki e' kettő közt választani nem tud még akkor is, ha visszaemlékezik, hogy a' nemesség' birtoka ennyi század alatt folyvást zálogba adható volt, 's azért „él magyar, áll Buda még“, és így ezt a' jobbágyi birtok' egy részére (ha ugy tetszik, hát ám egy előre kiszabandó bizonyos időig) megengedni, országos veszélyt nem hozna szegény honunkra: a'hoz nekem szólóm nincs, mert egymást aligha birnök ugyis capacitálni.

Mi a' királyi városoktól vett hasonlatosságot illeti, erre azt jegyzem meg, hogy; valamint az összehasonlítások rendesen némileg hiányosak: ugy ezen összeállítás sem áll. Mert más a' város *, hol t. i. az érték' legnagyobb

* Már a' rómaiak is különbséget tettek a' „praedii rustici“ és „praedii urbani“ elzálogolása közt, amazt illetőleg a' zálogtulajdonosnak a' zálogbirtokos ellen az általa már szedett haszonvételre; ezt (a' városit) illetőleg pedig az ugyan általa „invecta et illata“ kra nézve tulajdonitván „legale pignus“ jogot. Kaufmann, 121 l.

része épületből áll rendszerint; mi lenne hát ennek részletes elzálogolása' esetében? Ezt jó, 's czélirányos akadályozni hogy el ne zálogtassék. De már egész épületnek elzalogítása (ha szinte alattomban is) talán nem épen példanélküli városban is? mert ugyan micsoda más a' házat nem birhatók' részéről naponkint történő azon kijátszás, melly szerint másnak nevére van ugyan irva a' ház a' telekkönyvben, de annak valóságos tulajdonosa annyit betábláztat egyszersmind ugyanerre, hogy a' név csak övé 's a' birtok másé tulajdonkép, a' minthogy az kezeli is azt valóban. Azonban mondám, hogy e' kétnemű birtok egészen más természetű. Ha ellehetni vásosokban zálogba adásvevés nélkül — mit a' tapasztalás is bizonyít hogy igen, — minek volna akkor szükség azt megengedni? De hiszen az urbéri telkeknél csak azért van részemről erről szó, mert máskép nem gondolom, hogy a' kívánt nagy czélt elérni lehessen.

A' hitel' fenntartását illetőleg pedig feleletem az, hogy kétségkívül mindennek, ki hazája' javát akarja — épen a' hiteltörvények' fenntartására rendelt birónak pedig kétszeresen — kötelessége erre működni. Csakhogy, csekély vélekedésem szerint, a' hitel nem abból áll, hogy én zálogban bírok-e valamit, vagy örökben? hanem abban fekszik, hogy az mindig teljes világosságban kitűnjék, hogy a' mit bírok, vagyis kezemen van, enyém-e, vagy másé? A' minthogy csakugyan zálogczímen kívül még hasznobérben is birhatom a' másét. A' pusztá kézentartás hát nem elég; hanem kell, hogy örök joggal birjam, mit sajátomnak mondhatni. 'S hogy ez kitűnhesék, erre telekkönyv kell okvetetlen, 's ismét és ismét csak telekkönyv. Eddig is nem a' betáblázás' fogyatkozása, hanem

az volt hitelhiányunk' alapja, mert azt nem tudtuk bizonyosan kié azon birtok, mellyre kölcsönünk betábláztatott. Jövendőre hát, 's az ösiség' ohajtott eltörlése után, ne legyen csak szabad máskép ruházni át örökben a' birtokot másra, mint telekkönyvi átíratás mellett, 's ebben a' királyi városok követendő például szolgáljanak, majd ki fog bármikor tetszeni, mi kinek tulajdona? és így a' birtoklás, tehát a' zálog is pusztán 's magában véve senkit tulajdonossá nem tændvén: erre betáblázni se lehessen, mint most a' városokban. A' mi pedig a' telekkönyvileg nevemre írt birtokra betábláztatik, hitelezőm' ama jogát sem magasság, sem mélység meg ne dönthesse. 'S ez igazság; mert a' betáblázási jogot mindig, és mindenki' irányában fenn kell tartani. Ez a' hitelfentartás' egyetlen kulcsa, 's ennek meg kell lenni okvetetlen, de ez elég is.

4) Azon további ellenvetésre, hogy e' tervezés mind hasztalan, mert a' *hitelbankot* mind e' *mellett sem lehet elkerülni*, szolgáljon feleletül ama kérdés: hát ki is mondá azt? Én ugyan soha nem mondtam, 's nem is mondom. Sőt még előrebocsátám, hogy ám próbáltassék meg ama' mód is, 's csak ha más jobb mód nem találkoznék a' bajból kibontakozásra, csak azután, 's csak ott, hol ez alkalmazható, lehetne tán megkísérteni az általam ajánlott földzálogolást is. Megjegyezvén mindazáltal azt is; hogy ha netalán, ha nem hitelbank is, de más hitelintézetek ugy fognának jövendőre kölcsönözni, mint eddigelé a' takarékpénztárak igen jól és helyesen tettek, hogy t. i. a' kölcsönvevőtől a' hypothecát átvették törvényes bizonyosság előtt, 's ők adták haszonbérben vissza a' (volt) tulajdonosnak; (mit ugyan a'

múlt országgyűlésen tervezett banktörvény, a' betáblázásnak legelső helyre tételével, a' bankra nézve elmellőzött) akkor egyre menne ki a' dolog az én zálogtervemmel, csak azzal a' tán nem kis különbséggel, hogy azon mód mellett a' fizetési idő' elmulasztása' esetében a' mulasztásért pozitív kár, vagyis a' hypotheca' elvesztése következne, szerintem pedig csak negative lenne ros a' következmény, azaz a' kiváltás ideje halasztatnék. Pedig igaz, hogy: a' mi nyulik, nem mulik. Quod differtur, non aufertur!

5) *Bajjal járna* ezen módja a' válságnak; mert a' földes urnak nem volna majd kedve a' javításhoz, mi országgazdászati szempontból is káros lenne; másrészt pedig nehéz fogna lenni a' földes uri javítások' megtérítése", hallom ellenvettetni. De kérdzem, hát mi van épen minden baj nélkül e' földön? E' mellett bizony meg lehetnék elégedve, ha csak annyi baj lenne ez egész dologban, mint a' földesur által az így birt földek' javítására — melly trágyázás, vizárok-vezetés, kiirtás 's m. e' féle lehetne ugyis egyedül, törvényszerűen — fordított, 's a' mindennapi életben ezerszer előforduló szokáshoz képest megbecsülendő költség' megtérítése. E' megtérítésnek egyébiránt csak akkor lenne helye, ha annak a' jobbágy hasznát venné, p. o. a' még zsirját nem vesztett trágyázásnál. Mert ha a' földes ur már kivette abból a' hasznat, a' mit rá fordított: kinek juthatna eszébe illy esetben költségtérítést csak követelni is, annál inkább megítélni. 'S miért ne lehetne illy esetben a' kiváltást egyességileg addig halasztani, míg a' befektetett javítás' haszonvétele maga kifizeti a' mibe ke-

rúlt. Valóban igen sok megy ha akarjuk, a' mi lehetetlennek látszik. Ismétlem, mit már más munkámban is érdekettem: milly sok igazság fekszik ama német közmondásban: Der Mensch kann alles, was er will; und was er nicht kann, das will er nicht!

A' mi pedig azt illeti, hogy nem igen fogna kedve lenni a' zálogbirtokosnak a' javításhoz, ezt a' mint egyesekre nézve tagadni nem lehet — mert ki tudja, kinek mihez van kedve? — ugy általában alig lehet annyi súlyt adni ez ellenvetésnek, mint a' mennyivel theoretice látszik birni. Hányadrésze zálog most is az országnak? 's bizony nem volna okunk panaszra, ha az urbéri örökváltságot nem kapnánk drágább áron, mint csak azon, hogy az így átvendő néhány földön nem lenne jobban egyideig a' gazdálkodás, mint most megy a' zálogbirtokokon. Mihelyt a' javítás megtérítendő — pedig ennek meg kellene lenni — nemcsak hogy nem tartózkodik a' zálogbirtokos ettől, sőt kellenén túl van rajta, hogy egy okkal több legyen a' megtartásra. Csak az életet kérdezzük mindig, ha az életről akarunk beszélni. És épen azért ne vesztegessünk szót, nézzük mostani gazdálkodási rendszerünket, vagy mivel ez általánosan véve így nem nevezhető, tekintsük azon módot, mellyel adózóink jelenleg mind saját, mind uraik' földeit nem mivelik, de ütik-vétik; 's ki ezt dicsérné, és megszüntét sajnálná, azt mi sajnálhatnók. Ezt hát több szóra érdemesnek sem tartván: csak oda megy kérésem, hogy midőn illyes javítások megtérítését ellenvetésül felhozzuk, ne feledjük, hogy *esféléket az egyszerű haszonbérleteknél is megszokták téríteni* mindazok, kik nem akarják, hogy földeik egészen kizsarolva, de jó állapotban kerüljenek vissza ismét

kezeikre. És jusson eszünkbe az is, hogy semmi nem gátolja, miért ne lehetne bizonyos évszámot is kikötni, mellynek eltelte előtt kiváltani ne lehessen, ha úgy tetszik. De lássunk egy újabb ellenvetést is:

6) „Most sem képes az adózó magát megváltani, midőn urbéri illetősége' egész birtokában van; hogy lenne hát akkor, ha egy része tőle elvétetik.' Erre szabadjon azt felelni, hogy

a) ha valaki azt mondta volna, hogy előbb vétesék el a' jobbágytól birtoka' egy része, 's azután szoritassék örökváltságra: ezen ellenvetés helyén lenne. De így ide aligha alkalmazható. Hiszen egész birtokának váltságaul adna a' jobbágy egy részt által, 's akkor, mikor még az egészt birja: ez ellenvetést tehát vagy nem értem, vagy nem tudom erejét jól felfogva ide alkalmazni; mi, megengedem, az én hibám. De még többet mondok; azt t. i.

b) Hogy azzal, ki át nem látná, hogy a' megmaradó, például $\frac{9}{10}$ -drésznek — ha az minden urbéri kötelelékétől felszabadíttatik — az adózó, de szabad polgár sokkal több hasznát venné, mint a' mostani nyomorult jobbágy egész — de sokkép lenyűgözött — birtokának: én a' további szóváltást fölöslegesnek tartanám. E' szerint hát ha valaki erejét haladó adósságokkal van terhelve, tanácsosabb volna neki csak merülni, és ismét csak adós, sőt mindig többel adós lenni, míg tán a' status az adósságokra nézve, a' régi héberek példájára, minden adósságot elengedtető törvényt nem hoz; a' helyett, hogy terhétől minélelőbb, 's még annak idején menekvendő, birtoka egy részét eladja, 's a' megmaradó, — ha kevesebb is, de becsesebb mert szabad — vagyonát kényekedve sze-

rint nyugodtan használhassa. Afig hiszem, hogy e' kettő közti választás nehéz lenne.

c) De fölteszem, hogy hát nem léend képes valamelly adózó az általa a' kiváltás' legjobb reménye mellett zálogba adott birtokrészt valaha visszaváltani. Ugyan mi kára léend ebből? 's mi lenne ez más eset, mint olyan, ha például $\frac{5}{8}$ jobbágyból ezután $\frac{4}{8}$ telket bíró válnék. Tessék elhinni, nem egy kisebb birtoku vagyonosabb igen sok kiterjedtebb birtokuaknál, azon egyszerű okból, mert annak minden tekintetbeni ellátására több ereje, ideje, egy szóval tehetsége marad. Ez az, mit a' praxis nagy férfja szintolly férfiasan, mint igazán bevall honunkról 'Hitel' ében. Csakhogy — minden félreértés' elméltözésére legyen mondva, — e' birtokkevesítésnek végtelenig, sőt a' maga helyes mértékén alul menni nem lehet. Ide járul

d) Hogy nem is fog minden esetben szükség lenni arra, hogy az egyes jobbágytelek utáni váltásdíj' tőkéje biztosítására kihatandó egész birtokrésze mindig átadassék. Mert ha az illető adózónak tehetsége engedi — mit az örökváltás' részérőli kívánata már némileg föltételez — 's a' tőkének egy részét kis marhája' árából, vagy bármi mód beszerzi, csak a' le nem tett öszszeg' erejéig tartozván zálogot adni, ha más nem, ez maga ugyan tönkre nem juttatná. Ennyi elzálogolás minden urbéri tilalom' ellenére ma is mindennapi. Csak az életet kell nézni, 's meggyőződünk, hogy ez állítás a' tapasztalásból van merítve.

7) 'Az urbéri birtoknak csonkítása 's az adózók' kezéről elvétele *keserüségét is okozhatna;* így szólnak e' terv ellenei. Kétségkívül igaz e' tétel illy száraz rövi-

den 's magában véve. Csakhogy azt tegyük hozzá, — mi szerintem az örökváltság' mulaszthatlan föltétele — hogy:

a) Ennek létesítéséhez az illető adózóknak beleegyezése, sőt saját kívánata, *conditio sine qua non*. — Itt hát csak átadás 's vevésről, és így önkintes szerződésről lehet szó, de elvételről nem. A' minthogy ismétlem, hogy a' bármí részbeni földelvéttel, 's kivált örökre elvételt, én is veszedelmes experimentationak tartom, 's azt semmiesetre nem javaslom. De

b) ha már keserúségről van szó, ugyan kérdem: mi lenne keserűbb, így előre önkint átadni-e egy tán nélkülözhető részt, *clara pacta, boni amici* módjára, vagy a' hitelezésre birni valakit; 's ha az osztán nem fizetvén, nemcsak annyi, de több is, végrehajtási árvevés' utján, erővel netalán csakhamar, elvételnek tőle ugyanazon birtokából, panaszára egyebet, mint, sajnálom, de nem tehetek róla, biz' az adósságot meg kell fizetni mindenkinek; vigasztaló feleletül hallhatni? De hagyjuk ezeket.

8.) Hogy az így átadandó zálogtelkekről külön pontosjegyzék, 's illetőleg földkönyv vezetessék, már főnebb érdekelvén: ez által, és még az által is, hogy ha a' zálogbavevő' részére előre bizonyos évszám köttetnék ki, mellynek eltölte előtt a' kiváltás meg ne történhessék, ugy hiszem, a' *birtok bizonytalanságabol* merített ellenvetés is megszüntettetett.

9.) Illy kihatások által az *adózó fundus is kevesednék*; az igaz, habogy a' köztelherviselés' általános reményén kívül megnyugtatólag nem czáfolná meg ez ellenvetést az 1836: XI. tcz. 13. §. már is törvénykönyvünkben álló rendelete, mellynek tartalma szerint az ur-

béri fundusokat illetőleg ,a' haszonvételekhez kötött közterheket. bárki legyen is az, ki azokat használja, a' 11. §. értelmében mulhatlanul viselni tartozik. Csakhogy viszont nemcsak méltány, de szoros igazság is azt kívánják, hogy a' becslésnél ama' föld e' törvényes természete illő figyelembe vétessék, 's ez már, mint ilyen, becsültessék meg.

10.) *E' szerint a' földes uraság saját magaét kapván által, az örökvaltság az övéből, 's mintegy maga által eszközöltetnék;* mondák némellyek. Mennyire illik ez állítás az örökvaltságnak a' status által — tehát a' jobbággyokkal biró földes urak által is, sőt igen nagy részt ezek által — fizetendő, néhol és némellyek szerint ezek által csak előlegezendő sommábólí eszközzésére? annak feszegetését már most egészen mellőzöm. És még azt sem érdeklém, mennyi súlya legyen ez állításnak, ,az urbéri telkekbe tett költségeket és javításokat, a' teleknek és jobbággyi állományoknak urbéri haszonvétellel együtt szabad adás-vevés' utján' eladhatni megengedő 1836: IV. tcz. hozatala után. Nem vitatom azt sem, hogy a' félvilág' ,dominium directum'ánál nem ér-e netalán többet egy jó puszta' ,dominium utile'je? a' mennyiben mint emberek, végtére is csak haszonvevő sáfarai vagyunk mindenünknek, mivel isten rövid életünk' szük körére megáldott; mindezekkel, mondom, tisztelt olvasóim' türelmét nem fárasztom. Hanem egyszerűn és egyenesen tagadom azon ellenvetésnek a' terveztem módra alkalmazhatását. Ugyanis a' földes uraság eddigi járandósága helyett — minél többet tehát nem kívánbat — annak pénzre vont egész becsértékét megkapván, 's csak míg ez voltaképen kezéhez leolvastatik, addig adat-

ván neki egy — az 1836: VII. tez. világos rendeleténél fogva is tulajdonosi joggal ugyan őt illető de tetteleg már nem az ő, de más kezén levő — birtokrész: hogy itt az adózónak — általa bárhonnán megszerzendő pénzét' — a' földesuraság teszi el, és így hogy nem a' maga sajátjából elégítették ki e' mód szerint: előttem világosabb, hogysem azt bővebben megmutogatni szükség volna.

De már int, sőt kényszerít az idő jelen soraim' bevezetésére. Mit mielőtt tennék, újra meg újra ismételni bátorkodom, hogy: tervem', de általában nézeteim' is, csalhatatlanoknak egyáltalában nem tartom. Kijelentem, hogy én nem az eddig ez érdemben közlöttekkel megelégedetlen lenezésből, ellenben magammal hiú elégtel-ségből fogtam az íráshoz. Jelen közleményt tehát nem másnak, mint csupán olly jóakaratu kísérletnek kérem tekintetni: melly minden más célirányosb terveknek maga előtt örömet ad elsőbbséget, 's mindenesetre csak a' jobbnak ohajt minden jobbkeblűekkel, a' közösen ohajtott nagy cél' elérésében győzedelmet. Ezekután

VÉGSZAVAIM,

mellyekkel az olvasótól búcsút veszek, egyedül ezek: ime, hazámfiak! ha más jobb módját nem tudnátok az örökváltságnak, vegyétek ezen igénytelen tervet is fontolóra, 's mindeneket megpróbálván, a' mi jobb azt — minél előbb — tegyétek.

És légyetek azon meggyőződésben, mellyben én is vagyok, hogy ha ti részetekről a' teendőket megteszitek, dicsően uralkodó urunk és királyunk Ő Felségének hű

magyarjait szerető atyai áldott jó szive, 's ama cs. kir. Fenség' erénye 's erélye, ki Chehországbán is, mint annak kormányzója, az adózók' állapotának javítását, 's így ép' az örökváltásgot is, tüzte ki magas hivatása' egyik legdicsebb feladataul, mi e' Magyarhon' boldogságát 's virágzását eszközölheti, mindent édes örömmel elkövetendnek.

'S most már a' csak imént mély tisztelettel említett cs. k. Fenségnek — magyar lélekkel és magyar ajakkal nyilvánított — jó kívánatát — minden igaz magyar' nevében — Ó rájok is alkalmazván, igaz szivből mondjuk mi is, mint ő mondá: 'Isten' áldása legyen szeretett hazánkon! Isten' áldása legyen mindazon egyeseken, kik hazánknak valami jót tettek, vagy tenni fognak.!!'

F ü g g e l é k.

Körlevél a' tized', és robot' megváltása' ügyében, az ausztriai örökös tartományokban.

„Ő cs. kir. felségének a' jobbágyoktól földes uraiknak és tizedbirtokosaiknak természetben teljesítendő robot és tizedet illetőleg, mind az ezen joggal bírónak, mind az azt teljesíteni tartozóknak kívánságai több oldalról tudomására jutának, mellyek oda czéloznak; hogy az ezen kötelezettségek mikénti teljesítésében a' mostani miveltek' kívánata illő figyelembe vétessék.

A' mint egy részről ő fels. erősen és változhatlanul elhatározta, hogy minden alapos földes uri és tizedbirtokosi jog csonkítatlanul fentartassék: ugy másrésztől hajlandónak érzi magát ő fels. a' földes urak és tizedbirtokosok és ezek' földes uri és tizedbirtokosi engedményeik közt a' természetbeni robot és természetbeni ti-

zedet illető szabad egyezkedések' létrejövetelét, részint az efféle (már eddigelé is létezett) egyezkedéseket nehezítő némelly szabályok elhárítása, részint az ezeket könnyítő új határozatok által, a' mennyiben egy harmadik' jogának sérelme nélkül lehetséges volna, a' cs. kir. hatóságok' közremunkálása mellett előmozdítani.

E' végett ő fels. 1846. dec. 11-én kelt legfelsőbb határozata' következtében következő szabályok' kihirdetését kegy. megparancsolni méltóztatott:

1. Mindenféle jobbágyi robot és tizedszedési jog szabad egyezkedés' útján másnemű tartozássá változható, vagy a' tőke lefizetése, a' *föld átengedése*, vagy a' kölcsönös kötelezettségektől elállás által megváltható.

2. Az illetén egyezkedések' érvényességére az illető kerületi hatóság' megerősítése megkívántatik; melly, ha az egyezkedés világosan, félremagyarázhatlanul van szerkesztve, haladék nélkül megadandó. Ezen megerősítés által az egyezkedés birói alku' erejére tesz szert, jól megértendő azonban; hogy azon esetben, ha a' robot, vagy tized folytonosan fizetni ígért, meghatározott évi jövedelemmel váltatik meg, ez utóbbi' behajtása politicalai uton eszközöltetik.

3. Ha a' váltságnál egy harmadik' joga közbejő, akkor a' ker. hatóság a' tartományiszék' véleményét, mellynek birtokszakosztályába a' földes ur', vagy tizedbirtokos' jószága tartozik, előlegesen az iránt megkéri, valljon jogi szempontbul a' jóvábagyás megadathatik-e? Ezen elővigyázattal különösen akkor kell élni a) ha a' jóság, mellynek birtokosa robotot, vagy tizedet igényelhet, adósságokkal van terhelve, és az egyezkedés a' robot, vagy tizedváltságnak 6. §. leirt mikénti fogatosítása alá nem

esik; b) ha a' jószág hitbizomány, vagy hűbér, vagy helyettesítés (Substitution) alá van vetve; c) ha a' jószág' birtokosai között véleménykülönbség uralkodik.

4. Hasonlókép a' ker. hatóság, ha egyik, vagy másik fél bármi okbul a' magáé fölött rendelkezési joggal nem bírna, az illető törvényszéket a' szerződés' jóváhagyása fölötti határozat végett megkeresi.

5. A' tartományiszek, ha a' jószág adósságokkal van terhelve, a' szerződés' jóváhagyása iránt a' tartományban lakó zálogjeles hitelezőket (Pfandgläubiger) kihallgattandja, a' többiekre nézve pedig közös gondnokot rendel és attól véleményt kér. A' határidő, melly alatt a' hitelezők és a' gondnok nyilatkozni tartoznak, legalább 90 napra határoztatik, azon kijelentéssel, hogy azok, kik a' kiszabott idő alatt nyilatkozatukat be nem adják, beleegyezőknek tekintetnek. A' jóváhagyás, fentartván a' folyamodás' felsőbb hatósághoz való fölebbezhetését, nem tekintvén egyes hitelezők', vagy a' gondnok' vonogatott beleegyezését, csak akkor adathatik meg, ha a' tartományi szek úgy találja, hogy abból az ellenmondókra semmi kár sem háramlik, és attól nem is tarthatni. Ha a' tized, vagy robot egyszer mindenkorra tőkével váltatik meg, akkor azt, hacsak a' jószágon vagy semmi adósság nem fekszik, vagy minden hitelezők más rendelkezésbe bele nem egyeznek, a' tartományi széknél kell letenni, és a' letéteményi könyvben megjegyezni hogy minden a' birtokszakosztály' utján eddigelé a' jószágra nehezült hypothecák és egyéb dologi jogok ezen tőkére is kiterjeszkednek. Épen úgy ha a' tőke azután fölvetetik, vagy ha a' csere által a' tized és robot' helyére *földbirtok* lép, a' dologi jogok megjegyzés mellett a' közkönyvekben biztosítandók.

6. Az 5. §. rendeletei nem alkalmaztatnak azon szerződésekre, mellyek által a' szabadtulajdonu jószág' birto-
kosának, a' robot vagy tized helyett, folytonos, megha-
tározott évi jövedelem pénzben vagy terményben biztosít-
tatik, vagy ha a' jobbágy a' robot megszüntetéséért a'
földes ur' irányában őt illető legelői, faézási, vagy más
hasonló jogtul eláll. E' tekintetben, ha mindjárt a' jószá-
gon adósság fekszik is, a' hitelezők', vagy a' tartományi
szék' megegyezése nem szükséges.

7. A' hitbizományi jószágokat illető robot', vagy
tized' dolgában a' tartományi szék' ítélt, kihallgatván előbb
a' váltásági szerződés' jóváhagyása iránt a' hitbizomány'
legközelebbi várományosait és gondnokait és az utódo-
kat, kik a' tartományban laknak. A' hitbizomány birto-
kosoktól kért jóváhagyás, nem tekintve egyes várományo-
sok, vagy gondnokok' vonogatott beleegyezését, mega-
dathatik; ha a' tartományi szék' úgy találja, hogy az a
hitbizománynak nem káros. A' tized, vagy robot' meg-
váltása végett a' hitbizományért szerződött tőkék, mint
a' hitbizomány' őserkéke, a' törvényszéknél leteendő; a'
kifizetésre hagyott telkek a' közkönyvekben a' hitbizomány-
hoz iratnak. Minden a' hitbizomány birtokostul a' megszü-
ntett tizedért, vagy robotért becsereált földbirtok, különös
fejedelmi jóváhagyás nélkül is a' hitbizományba keblez-
tethetik. Ezen rendeletek a' helyettesítés alá vetett jószá-
gokra uéve is hasonlólag alkalmaztatnak.

8. A' hűbéri javaknál a' váltásági szerződés iránt,
ha magánhűberről van szó, a' hűbér' urát is meg kell
hallgatni; a' többiekre a' hitbizományra nézve kiadott sza-
bályok szerint kell eljárni. Minden fejedelmi hűbért, vagy
alhűbért illetőleg a' szerződés a' kerülethathósági megerő-

sítéssel a' fejedelmi jóváhagyást is megadottnak kell tartani. A' ker. hatóság azonban e' részben gondoskodni fog, hogy ha a' robot, vagy tized' megváltása valamely hűbéri jószágnál egyszer mindenkorra tőkével történik, a' tőke szokott uton azonnal a' hűbérhez kapcsolassék, mivel az e' tekintetben a' hűbér' egyik alkotó részét képezi.

9. Valamely jószág' haszonszedőinek jogai felett a' polgári törvénykönyv' közönséges szabályai szolgálnak zsinórmértékül.

10. Mi a' robot, vagy tized helyett szerződött évi jövedelmeket illeti, azok a' hitelezőnek épen azon zálog- és előjogokat adják a' kötelezett' földbirtokán, melyek őt a' robot, vagy tizedre nézve az előtt illették, Ha az egészenli kifizetés végett a' robot, vagy tizedért a' földes urnak, vagy tizedbirtokosnak lekötelezett, vagy annak kielégítésére másoktul kölcsönözött tőke az eddigelé robottal, vagy tizeddel terhelt jószágra fektetik, akkor annak elsőbbsége van minden egyéb, még korábban rájegyzett hypothecák előtt is, Illy tőke mindig birói uton, az igazságszolgáltatási szabály szerint, az arra rendelt törvényhatóság által hajtatik be, és arra nézve a' politikai végrehajtási rend, melly a' jobbágyi követelésekre megállapított, többé nem alkalmaztathatik.

11. *A' robot' és tized' megváltására jobbágytelkek is fordíthatnak*, és az uradalmakra tulajdon gyanánt átruházthatnak a' nélkül, hogy az utóbbiak illy esetben a' földesuri telkek' hasonértékét adni kötelesek volnának. Hasonló czélból földcsere is történhetik az uradalom és jobbágyok között, A' ker. hatóság azonban az illy váltásági szerződések megerősítésekor szokott uton tudomást

szerez arról, hogy az által a' jobbágyok' fenmaradása nem veszélyeztetik és gazdaságuk épségben fentartatik.-e?

12. Ha egész községek váltják meg magokat a' robot- és tizedtől, és e' végre *községi vagyionukat*, legyen az *telek*, szolgasági jog, vagy tőke, akarják fordítani; akkor ezen kívánatnak, a' mennyiben a' községi szükségek' fedezésére megkívántató alappal összefér, semmi akadályt sem kell tenni. A' jobbágyi adófizetési alap készleteit és tőkét is használhatni illy tartozások megváltására, a' mennyiben ugy eszközölhető, hogy a' jobbágy mag dolgában meg ne szoruljon. Ha valamely váltság tárgyalásában részt vevő városi, mvárosi, falusi közönség' tagjai közt véleménykülönbség uralkodnék, akkor a' ker. hatóság a' méltányos és a' községnek nem ártalmas szerződést, ha mindjárt azt csak a' kevesebbség kívánná is, döntő szóval alapítja meg.

13. Ha jobbágytelkek az uradalmakra szállnak, ezek az azokon fekvő fejedelmi adókat és járandóságokat is magokra vèendik. Olly egyezkedések, hogy az illy állományt illető előfogati és katonabeszállítási tartozások, mint szinte az elkísértetési díj és más községi költségek a' kötelezettektől azok egyéb fekvő javaikra tétetnek át, a' 11. §-ban említett okakodás miatt meg nem engedtetnek.

14. A' robot' s tized' megváltása felett tartott tárgyalások, mint szinte az e' tekintetben kötött szerződések, bélyegadó alá nem esnek,, H. L. 117. sz.

**A' poroszországi örökváltságot illető rendeletek'
kivonata.**

1. §. 's a' t.

21. §. Az alább megjegyzendő esetek' kivételével szabályul szolgáljon:

Hogy az örökös (urbéri) birtokosokat illetőleg a' földes urak a' telkek, és ezekért a' földes uraknak járandó szolgálatok 's adózások helyett, a' paraszt gazdákra átruházandó teljes tulajdonjogért, az *urbéri összes jószágbirtoknak*, minden tartozékaival és vagyoni terheivel (Reallasten) együtt értendő *harmadrészével*, vagy e' harmadnak haszonvételi becsárával elégíttessenek ki, mi mellett (a' földes urak' részérőli) minden rendkívüli segedelmezések megszünttetetnek.

22. §. Midőn a' földes urak ez utóbbi tartozásaik alól ezennel fölmentetnek, 's arra *köteleztetnek*, hogy e' kárpótlással megelégedjenek, egyszersmind a' parasztgazdák tartoznak ezt kiadni, 's azért következők rendeltetnek:

23. 24. §§. 's a' t.

25. §. Általános szabály ugyan, hogy a' kárpótlásnak a' föld, rét, legelő és fáézási összes (*urbéri*) *birtok*' $\frac{1}{3}$ *drészével* kell történni, és így a' *bizottsági künunkálatnál azon kell lenni*, hogy ez az országban sükeresíttessék; a' *földdel* való kármentesítést különösen legalkal-

matosabbnak kell tekinteni az 50 (porosz!) holdat felülhaladó közép minőségű telkekre nézve, és így, hacsak — hogy egyébként nehézség ez ellen nincsen, *ennek kell szabályul szolgálni*; kisebb jószágoknál a' szemes gabonabeli váltság érdemel elsőbbséget, ezekre nézve tehát a' kimunkálást erre kell irányozni. *Szabadságában álljon* azonban az érdekletteknek tőkepénzben, vagy természetények avvagy pénzbeli évbérben (Rente) is kiegyezkedni.

26. §. Ha az egyesség nem sikerült, azon esetre:

1) A' földes urtól függjön annak kívánata, hogy a' ..... §. értelmében szemes gabonával kármentesíttessék.

2) Ha pedig *földet* kíván kárpótlásul 's a' kötelezettek ezt megtagadják, a' földes uraság tartozik évbérbeli kárpótlást fogadni el, bahogy a' paraszt telek földátengedés után nem maradna eléggé nagy arra, hogy két vonós ökorre elegendő munkát adjon.

3) E'hez és a'.... §. rendeletéhez képest a' kimunkáló törvényhatóság' dolga elhatározni, valljon a' kárpótlásnak földbirtokban, vagy szemes életbeli évbérben, avvagy részint földben, részint szemes életbeli évbérben kell-e megörténni. Ha e' szabályok valamelly concret esetben nem elegendők, a' határozatnak a' helybeli *körülmények* és a' kimunkálás' *céljának* tekintetbe vételével, a' kimunkáló törvényhatóság' belátása szerint kell történni.

4) Föld, tőkepénz, vagy változhatlan pénzbeli évbérből álló kárpótlásnak elfogadására mindazáltal a' földesuraság a'.... §. és a' törvényekben érdekllett egyéb eseteken kívül, akarhatja' ellenére, nem köteleztethetik.

27. §. Ha a' földes ur' kárpótlása

A. Földbirtokban történik, ennek kimutatásában lehetőleg arra kell törekedni, hogy a' földes ur ezt, bármiből (Acker, Wiesen, Hütung, Wörthen, Holzung) álljon, eddigi birtokaival lehető egybekötésben, vagy legalább, ha ez a' helybeli körülményekhez képest az ő, vagy az érdekelt jobbágyrészt tetemes kára nélkül meg nem eshetnék, a' paraszt — község birtokaitól elválasztott külön részben kapja. *Hasonlóul erre kell czélozni a' paraszt gazdáknak maradó birtokra nézve is.*

28. §. Ennél a' föld' jóságára 's miveltetésére kell tekinteni. A' minőségbeli hiány mennyiségbeli hozzátétellel, 's megfordítva, a' mennyiségbeli hiány jobb minőséggel pótlandó.

29. §. Nem épen szükséges, hogy mindkét rész a' maga járandóságát mindegyik nemű földbirtokból természetiben kapja meg. Sőt inkább, a' kimunkálat' elősegítése 's a' helyzet' célirányos volta' tekintetéből, egyik földnembeli hiány más nembeli pótlékkal, a' közbirtok' felosztását illető szabályokhoz képest, kiegyenlíthető.

30. §. Ha oly tulajdonosok, vagy haszonbirtokosoknak, kik a' földes urak 's parasztok közti viszonyok' szabályozásában részt nem vesznek, birtokai a' 27 §-ban megírt célú annyiban akadályoznák, mivelhogy az átadandó földek közt feküsznek, az előbbiekt' birtokosai a' kicserélést nem ellenezhetik, a' mennyiben a' föld' fekvésére és jóságára nézve eléggé kármentesíttetnek.

Ezt mindazáltal csak közösség alatti birtokokra kell érteni.

31. §. 's a' t.

32. §. Hogy a' kimunkálat' céljához minél rövidebb 's legkevésbé költséges uton lehessen eljutni, a'

földes urnak földdelkielégítése következőkép' is eszközölthetik:

a) Szántóföldeknél háromféle módon, ugymint: vagy

1) A' fennlevő három nyomásból (Feld) egyik egészen átadatik, vagy

2) Mindegyik nyomásból $\frac{1}{3}$ vétetik el, 's ehhez azon darabok választatnak, mellyek az oldalszélen együtt fekszenek. Ha ez nem kivihető, akkor

3) a' földes ur minden kötelezettje (jobbágya) által külön elégittetik ki, úgy hogy ez (jobbágy) azon földet, mellyet mindegyik nyomásban bir, három részre osztja, 's akkor a' földes ur által választás, vagy sors-huzás útján határozatja el, mellyik részt akarja átvenni.

Mindazáltal egész nyomás', vagy a' mind a' három nyomásbeli egybefüggő darabok' átadásának kell elsőbbséget adni az előtt, hogy a' földes ur egyes darabokkal elégittessék ki.

4) Ha a' gazdaság két, négy, vagy még több nyomásokban gyakoroltatik, szabály szerint a' földes uri és paraszt birtok teljes elkülönítéséhez kell kezdeni; vagy ennek legalább azon részekre nézve, mellyeket a' földesur kárpótláskép nyerne, meg kell történni. Ha pedig tetszése volna mindegyik nyomásból egy részt, vagy mindegyik kötelezettjétől a' már érdeklett egyenkinti kielégítést elfogadni: azon esetre önkint értetik, hogy erre nézve a' kötelezettjéveli szépséges *kieggyezkedés* szabadságában áll, 's ennek nemsikerülte' esetében a' kimunkáló *törvényhatóságnak kell határozni*.

b) A' rétek', legelők' 's fázás' felosztása hasonlóly így történik, sorshuzás útján.

c) 's a' t.

33. §. A' földdeli kárpótlásra nézve a' főnebbi §-ban foglalt utmutatások, egészben véve, nem változhatlan szabályok, hanem csak újjalmutatás, vagy oktatás ezek a' kimunkáló biztosság' számára.

A' földdeli kielégítésnél csak egy változhatlan szabályszerűség van: hogy t. i. a' feljogosított földes ur a'..... §§-bankörülirt paraszt — telkek' $\frac{1}{3}$ részét kapja.

34. §. Ha olly jószágon történik a' szabályzás, melyben a' földes uraság' és paraszt-gazdák' birtokai még közösen vannak: a' bizottságnak az illetőket a' közös birtok' elkülönzésére kell ösztönözni.

35. §. Ha az érdeketek közös birtokban akarnak maradni, a'....§. rendeletei illy esetekben alkalmazhatók, ha a' föld' jósága tekintetéből valamely tetemes sérelmet nem okoznak. 's a' t.

36—50. §. 's a' t.

51. §. A' paraszt telkeket 's ezek tartozékait illető köz és más vagyoni adók 's terhek $\frac{1}{3}$ részben a' földes uraság, $\frac{2}{3}$ részben a' paraszt gazdák közt osztatnak fel; de a' földbirtokkai kielégítés' arányához képest ezen fekszenek.

52—78. §. 's a' t.

A' 21 §-ban kimondott azon általános szabály, hogy a' földes uraságnak kielégítése és kárpótlása a' paraszt-birtok $\frac{1}{3}$ része, vagy ennek haszonvétele (átengedése) által történjék, azon szokott arányt föltételezi, mely szerint föltehető, hogy a' paraszt gazdák általi kárpótlás azon pontig ment, melyet erejük megenged, 's hogy azok magokat földbirtokuk' jóságához 's nagyságához alkalmazták.

Vannak mindazáltal esetek, melyekben a' jobbágyok tartozásai, és ezek által nyújtandók e' pontot el nem érték, 's olly csekélyek, hogy világos sérelem következne, ha ezekben is a' földbirtoknak, vagy használatának $\frac{1}{3}$ része kárpótlékuul nyújtandó lenne. 's a' t.

Az igazság és méltány kívánja hogy e' nemü javaknál más kielégítésnek és *kisebb kárpótlásnak* legyen helye. 's a' t.

(Ha a' földesuraság nagyobb 's az adózók kisebb kárpótlást kívánnak a' szabályszerű $\frac{1}{3}$ résznel, mit tenni mindeniknek szabadságában áll.)

21. §. „ Illy kívánat adatván elő:

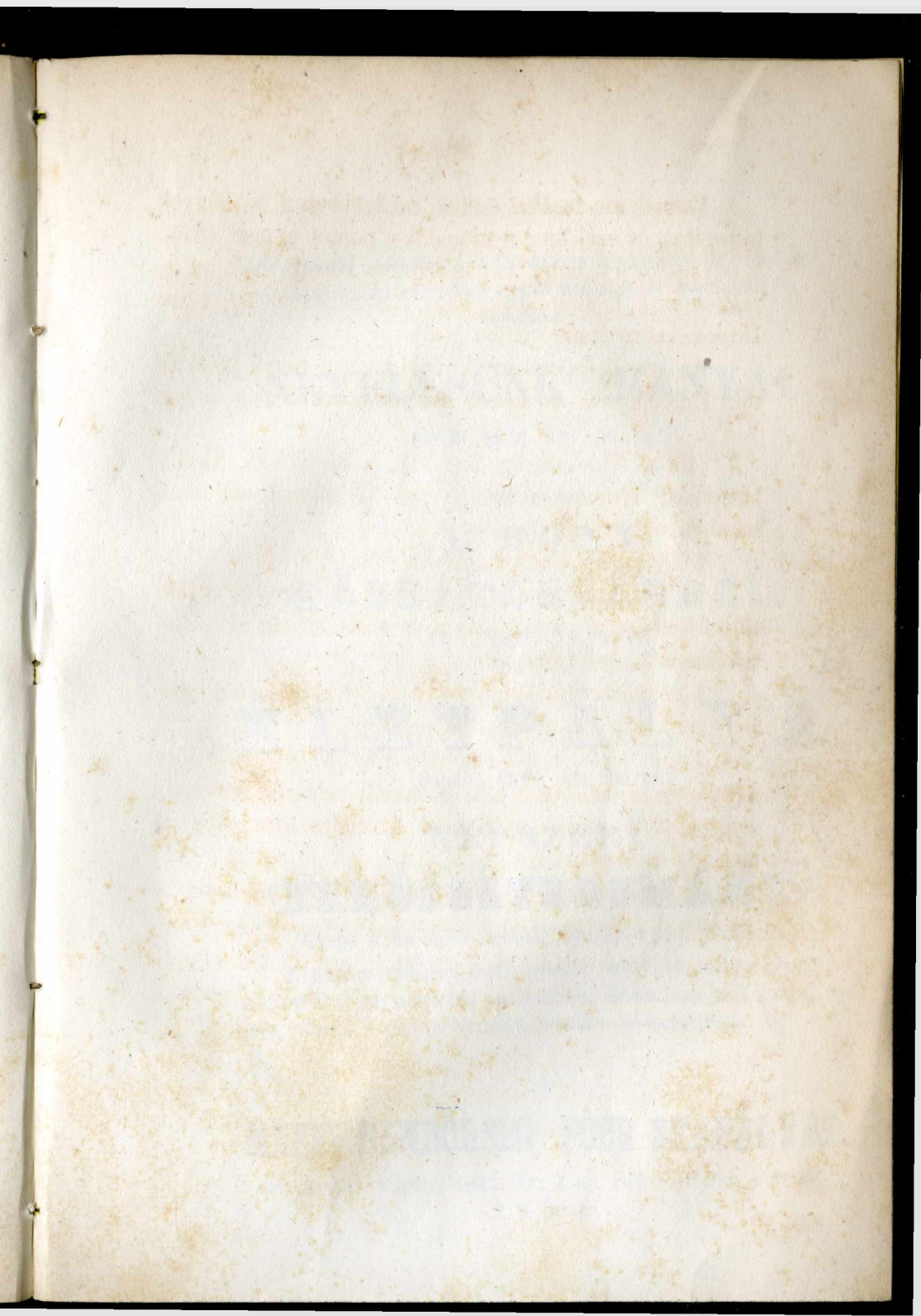
a) A' bizottságnak a' jogi viszonyt, u. m. az urbéri telket illetőleg a' paraszt-gazda és földesuraság' részéről nyújtandókat kell kimunkálni;

b) Azon kérdést kell biróilag eldönteni: valljon a' szabályszerű kárpótlás alkalmazható-e?

Ennek biróilag lett eldöntése után a' kimunkáló törvényhatóság határozza meg a' további eljárást, jelesen, hogy a' kölcsönösen nyújtandók' kivételes kiegyenlítésének van-e helye? 's a' t. 's a' t.

Ezekről bővebben lásd: Die Land-Kultur-Gesetzgebung Preuszens, von Dönniges. Berlin, 1843—1847.

DE BALLAGI GÉZA

*Alulírtaknál 's általuk minden hiteles könyvtárusnál ezenkívül
ugyanazon szerzőnek egyéb munkái is kaphatók;
ugymint:*

NEVELÉSÜNK' HIÁNYAI.

Budán, 1836. Ára 36. kr.

Néhány szó

A' HONI

KÖZBÁTOR SÁGRÓL.

Pest, 1837. Ára 50 kr.

É L E T P Á L Y A.

Pápán, 1838. Ára 50 kr.

NÉPSZERÜ

ERKÖLCSTUDOMÁNY.

Kiadja a' m. tudós társaság. Budán, 1840. Ára 5 kr.

E' minden vallásbeli felekezethez nélkül irt munka népolvasókönnyvül 's egyszersmind próbatételek' alkalmávali jutalmazásra, és még rabok- 's más közrendűek számára is használtatik.

A'

MEZEI RENDŐRSÉG' FŐBB SZABÁLYAI.

IV. Kiadás. Pápán, 1842. Ára 4 kr. Ötven példány kötetlen
2 ft. 30 kr.

Ezen már is több ezer példányban elkelt 's idegen nyelvekre is áttett munka a' falusi iskolákban olly jó sikerrel tanittatik, hogy általa a' nevendékek után egyszersmind a' fölserdültek is könnyen megismerkedhetnek a' mezei rendőrségi törvénynek hazánkban olly fontos rendeletivel.

A' MAGYAR
VÁLTÓTÖRVÉNY

Táblákban.

Veszprémben, 1841. Ára 50 kr.

A' SZOLGABIRÓI HIVATAL,

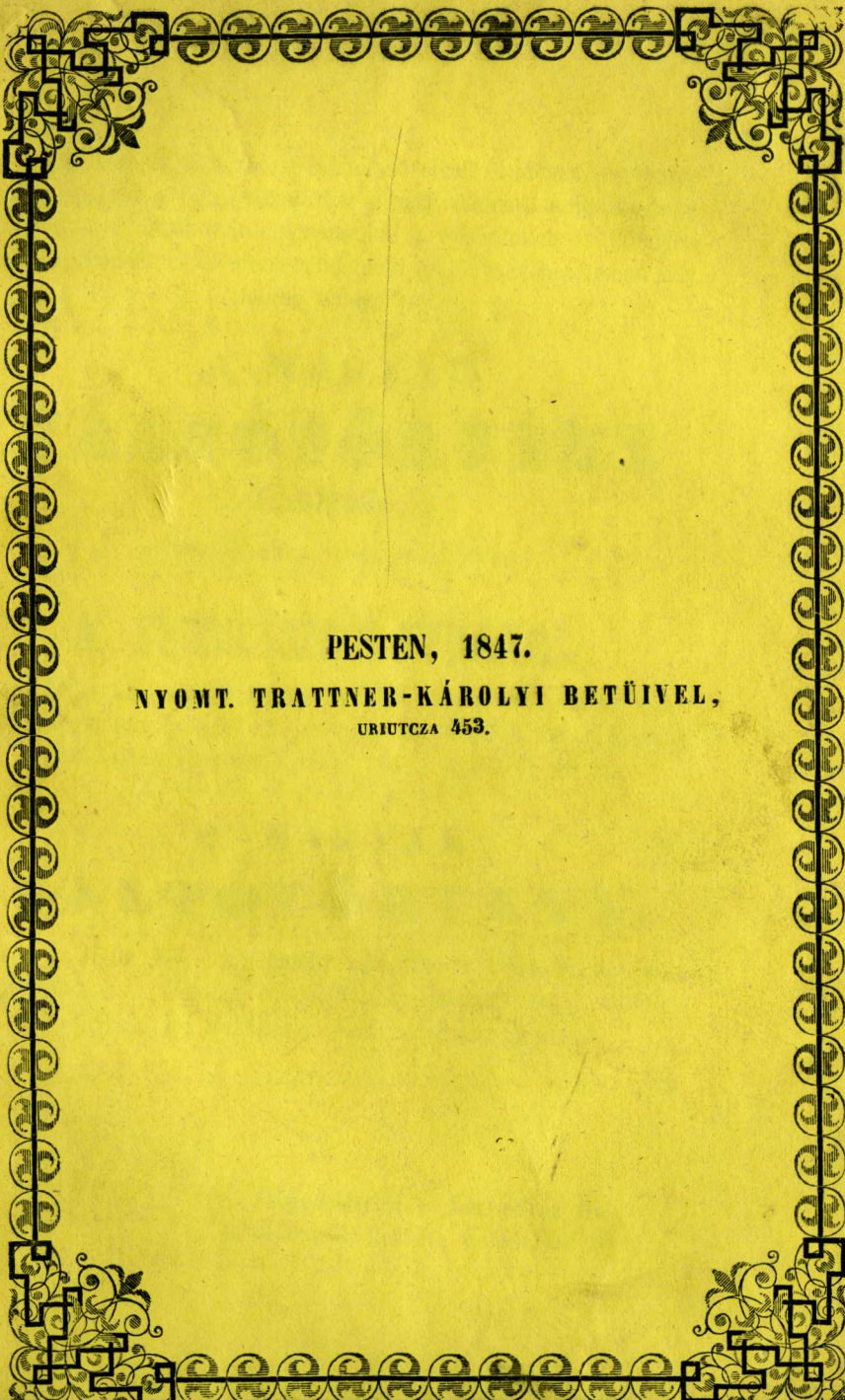
A' m. tudós társaság által 200 aranyjutalommal koszoruzott munka. I. Törvénykezési rész. Második kiadás. Ára 2 ft. 20 kr. II. Közrendtartási (politikai) rész. 1842. Ára 2 ft. 40 kr.

A' MAGYAR
VÁLTÓTÖRVÉNY,

mikép az 1840: XV. tcz. némelly szakaszai az 1844. VI. tcz. által világosítottak 's illetőleg módosítottak; Magyarország' váltótörvényhatósági térképével. Pesten, 1845. Ára 4 ft.

Eggenberger József és fia,
könyvárusok Pesten, Ferencziek' terén.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY OF THE DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
PHYSICS DEPARTMENT
5720 S. UNIVERSITY AVENUE
CHICAGO, ILL. 60637

PESTEN, 1847.

NYOMT. TRATTNER-KÁROLYI BETŪVEL,
URIUTCZA 453.

